

ԱՐԶԱԿԱՆԿ

ARTZAKANK - ECHO

Bimestriel bilingue publié à Genève

MARS - AVRIL 2022
N° 238

COMMÉMORATION DU GÉNOCIDE SUR FOND DE NETTOYAGE ETHNIQUE EN ARTSAKH

Բովանդակություն

- Էջ 6** - Հայաստանի ժողովրդագրական հեռանկարը
Էջ 7 - Երեւանի մէջ լոյս տեսաւ «Ռոստոմի անտիպ նամակները» հատորը
Էջ 11 - Խոպաւն գետի թե՛ մշակելի խոպան հողը
Էջ 12 - Ոչ եւս է նշանաւոր գրող Սկրտիչ Մարկոսեան
Էջ 14 - Մանկական Եւրատեսիլ 2022-ն Հայաստանում
Էջ 16 - Սերժիկ և Էլլա Վարդան-Եաննեի ճակատագրական առաւօտը Հայրուքում
Էջ 18 - Կարօ Փայլան ցեղասպանութիւնը ճանչցող օրինագիծ ներկայացուցած է Թուրքիոյ խորհրդարան
Էջ 22 - Ժնեւ և Լեւան շրջանի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ լուրեր

Sommaire

- P. 3** - Les Arméniens d'Ukraine: Une communauté sur les chemins de l'exil
P. 5 - La réponse de "Artsakh Monument Watch" aux résolutions anti-arméniennes de l'OCI
P. 8 - Le Fonds panarménien (Hayastan) a 30 ans
P. 10 - La promotion de l'apprentissage en Arménie
P. 13 - La Fondation Armenia à Genève communie
P. 15 - Varoujan Cheterian - Rencontre
P. 17 - La source du fleuve
P. 18 - Croissance économique et protection de la nature en Arménie: La Suisse lance un projet de CHF 4'500'000
P. 19 - Nouvelle donne dans le Sud Caucase
P. 23 - Nouvelles de la Fondation Topalian
P. 24 - Nouvelles de l'UAS

Cette année encore, les Arméniens du monde entier ont commémoré l'anniversaire du génocide de 1915 avec des sentiments mitigés et dans une ambiance d'incertitude accrue. Malgré la reconnaissance de cette réalité historique par plus d'une trentaine de parlements et gouvernements au cours des dernières décennies, aujourd'hui la sécurité du peuple arménien sur ses terres ancestrales semble fortement compromise. En effet, depuis la guerre désastreuse de 2020, l'Azerbaïdjan, avec le concours de la Turquie, resserre l'étau sur la République d'Arménie et l'Artsakh et intensifie ses pressions sur les dirigeants arméniens afin d'obtenir des concessions aux conséquences fatales pour la viabilité de l'État arménien. De surcroît, en privant la population d'Artsakh de gas naturel, en tirant sur les agriculteurs pendant qu'ils travaillent dans leurs champs et en terrorisant les habitants des villages frontaliers (voir pp. 19-20), l'Azerbaïdjan mène une politique de nettoyage ethnique progressif. Malgré cette menace bien réelle, l'Arménie subit également des pressions internationales pour signer rapidement un accord de paix avec l'Azerbaïdjan en "baissant la barre de ses exigences concernant le statut du Haut-Karabagh", selon les termes du Premier Ministre Nikol Pashinyan.

Sans aucun doute, l'Azerbaïdjan, soutenu par la Turquie, essaie de tirer profit de la guerre en Ukraine pour faire avancer ses pions dans le but de reprendre le contrôle de l'Artsakh et de pousser sa population à l'exode. Malheureusement, dans notre lutte pour la reconnaissance du génocide, nous avons concentré nos ressources sur la mémoire des victimes et n'avons pas assez souligné le lien entre l'extermination des Arméniens dans l'Empire ottoman et la politique menée par l'Azerbaïdjan tout au long de l'époque soviétique et ultérieurement, contre les Arméniens du Nakhijevan et du Haut-Karabagh. Le fait qu'il ne reste actuellement plus aucune trace des Arméniens au Nakhijevan, n'est qu'une des innombrables preuves montrant que le génocide des Arméniens ne s'est pas arrêté et qu'il est toujours d'actualité.

Aujourd'hui, nous sommes arrivés à un tournant de notre histoire où la souveraineté de l'État arménien et la sécurité des habitants d'Arménie et d'Artsakh doivent être notre priorité absolue. Il convient à cet effet de changer de discours et de méthodologie dans nos communications destinées au grand public et à l'attention des interlocuteurs représentant les instances locales et internationales. À cet égard, il faudrait contextualiser la question du génocide dans le cadre des événements actuels, en mettant l'accent sur l'arménophobie systématique promue par les autorités azerbaïdjanaises, le nettoyage ethnique en cours contre les Arméniens d'Artsakh et le devoir de la communauté internationale de les protéger. Cela demandera naturellement un travail incessant et des efforts concertés entre les institutions compétentes de la République d'Arménie et les organisations de la diaspora. ■

M.S.

Avec les compliments de
TAVITIAN
Atelier de sertissage

TAVITIAN S.A. - 18, ch. des Aulx - 1228 Plan-Les-Ouates - Téléphone 022 346 93 02 - Fax 022 346 93 04
 tavitian@bluewin.ch

LETTRE OUVERTE DES ÉLUS GENEVOIS EN RÉACTION AU DVD NÉGATIONNISTE RECU DE LA PART DE LA FÉDÉRATION DES ASSOCIATIONS TURQUES DE SUISSE ROMANDE

À la veille du 24 avril 2022, la Fédération des associations turques de Suisse Romande a envoyé aux membres du Conseil municipal de la Ville de Genève et aux députés du Grand Conseil genevois un DVD à teneur négationniste accompagné d'une lettre explicative niant le caractère génocidaire des massacres. Rappelons que l'année passée, le même matériel négationniste avait été adressé aux élus nationaux. Indignés par cette pratique, 45 élu(e)s* ont signé une lettre ouverte intitulée "Génocide des Arméniens: Vérité historique", qui a paru dans *Le Courrier*, le *GHI* et *Le Temps* (version en ligne) du 27 avril 2022.

Dans cette lettre, les signataires dénoncent "*le caractère révisionniste et négationniste de ces manœuvres*" en affirmant que "*la réalité historique du génocide des Arméniens est scientifiquement établie et fait consensus parmi la communauté des historiens.*" Ils déplorent le fait que la Turquie nie toujours cette réalité historique, "*entravant une reconnaissance internationale plus large et une possible réconciliation basée sur la vérité historique.*" "*Parce qu'il ne suffit pas aux assassins d'assassiner, encore veulent-ils effacer les traces de leurs crimes, nous ne serons jamais silencieux devant de tels agissements*" ajoutent-ils avant de conclure qu'ils sont "*aux côtés du peuple arménien et de tous les peuples ayant été ou étant aujourd'hui victimes de génocide. Pour la justice, pour la paix, pour la défense des droits humains*" ■

(*) Les signataires: Co-présidents du Groupe parlementaire Suisse-Arménie **Carlo Sommaruga** (Conseiller aux États, PS), **Lisa Mazzone**, (Conseillère aux États, Les Verts), **Alex Farinelli**, (Conseiller national, PLR), **Marianne Streiff-Feller**, (Conseillère nationale, PEV), ainsi que **Charles Beer** (ancien Conseiller d'État, PS) les députés du Grand Conseil **Glenna Baillon** (PS), **Pierre Conne** (PLR), **Emmanuel Deonna** (PS), **Sébastien Desfayes** (Le Centre), **Patrick Dimier** (MCG), **Pierre Eckert** (Les Verts), **Diego Alan Esteban** (PS), **Joëlle Fiss** (PLR), **Jean-Marc Guinchard** (Le Centre), **Jocelyne Haller** (EAG), **Badia Luthi** (PS), **Marta Julia Macchiavelli** (Les Verts), **Danièle Magnin** (PS), **Xhevrie Osmani** (PS), **Vincent Subilia** (PLR), **Sylvain Thévoz** (PS), **Nicole Valiquer Greuccio** (PS) et les conseillers municipaux **Anna Barseghian** (Les Verts), **Luc Barthassat** (Indépendant), **Fabienne Beaud** (Le Centre), **Olivia Bessat** (PS), **Anne Carron** (Le Centre), **Alia Chaker Mangeat** (Le Centre), **Laurence Corpataux** (Les Verts), **Valentin Dujoux** (Les Verts), **Matthias Erhardt** (Les Verts), **Alain de-Kalbermatten** (Le Centre), **Theo Keel** (PS), **Paule Mangeat** (PS), **Dalya Mitri** (PS), **Amanda Ojalvo** (PS), **Maxime Provini** (PLR), **Christal Saura** (PS), **Salma Selle** (PS), **Brigitte Studer** (EAG), **Ruzanna Tarverdyan** (PLR), **Louise Trotter** (Les Verts), **Jean-Luc Von-Arx** (Le Centre), **Luc Zimmermann** (Le Centre), **Manuel Zwysig** (PS).

En 2022 KASA fête un quart de siècle !
En Suisse, à La Tour-de-Peilz
le samedi 20 août, dès 16h.
au Temple protestant de la Tour-de-Peilz,
rue du Temple 38

16h. Concert de chant
Quand des voix ouvrent une voie
Récital de chants arméniens
avec **Kariné et Arminé Mkrtchian**,
au piano **Arman Grigorian**.

En hommage à Sirvart Kazandjian Pearson
fondatrice de l'Atelier Vocal Komitas en 1987
puis de KASA en 1997
Entrée libre, collecte à la sortie.

17h. Apéritif, repas oriental et film
Salle des Remparts (limitrophe)
Apéritif et présentation des activités de KASA
suivi d'un repas oriental
avec des interventions diverses.
Projection en première mondiale **du film** d'Herminé
Maguesyan, *La route de la soie*
(un voyage inédit à la découverte de traditions
séculaires, sous la houlette d'Azniv Aslikyan,
responsable du tourisme à KASA).

Inscription obligatoire jusqu'au 1er août,
contact et informations pratiques :
KASA, Rosière 7, 1012 Lausanne,
kasa@kasa.am 021 728 50 78 / 078 860 22 94

*****

En Arménie à Gumri le samedi 15 octobre
Nos amis arméniens nous attendent impatiemment
après cette si longue et difficile période et nous
invitent à une journée **portes ouvertes** pleine de
découvertes à Gumri, cité typiquement arménienne
qui a retrouvé tout son charme d'antan.

Nous vous proposons **3 circuits en automne 2022**,
en petits groupes (6-10 personnes), avec toutes les
mesures de précaution requises, qui convergeront
vers Gumri le 15 octobre. Dates encore légèrement
modifiables en fonction des vols et des conditions
locales.

1er au 16 octobre *l'Arménie autrement - route de la
soie et du vin, randonnées.*

8 au 25 octobre *l'Arménie et la Géorgie (aussi
possible Arménie seule).*

8 au 25 octobre *l'Arménie profonde - avec visites de
projets locaux -.*

Par ailleurs un circuit sur *la route du vin en Arménie
et Géorgie*, accompagné depuis la Suisse par
Philippe Dupraz, professeur d'œnologie, est prévu
début d'août.

KASA peut aussi vous organiser un circuit à la carte.

Pour toute information consultez notre site
www.kasa.am et n'hésitez pas à nous contacter.

ԱՐԶԱԿԱՆԳ

www.artzakank-echo.ch

6 numéros par année
Prix d'abonnement annuel: CHF 30.-

58, Rue de la Terrassière - 1207 GENEVE

CCP 12-17302-9

IBAN CH07 0900 0000 1201 7302 9

Responsable de publication: Maral Simsar
Tél. + 41 (0)78 892 93 31
artzakank@yahoo.com

LES ARMÉNIENS D'UKRAINE: UNE COMMUNAUTÉ SUR LES CHEMINS DE L'EXIL

Les mouvements migratoires remontent à la nuit des temps mais ils ont pris une ampleur sans précédent ces dernières années. Les Arméniens, dont l'histoire est marquée par des vagues successives de migrations et de déportations forcées, ont été particulièrement touchés par les guerres et les crises économiques au Moyen-Orient. Ces communautés dynamiques et bien organisées, constituées pour la plupart de descendants des rescapés du génocide de 1915, ont été frappées de plein fouet par l'émigration massive et l'hémorragie continue.

La guerre en Ukraine a poussé plusieurs millions de personnes à quitter leur domicile et à se réfugier dans d'autres régions du pays ou à l'étranger, notamment dans les pays de l'espace Schengen où des mesures exceptionnelles ont été prises pour les accueillir. Les Arméniens d'Ukraine partagent naturellement le sort de leurs concitoyens et subissent les conséquences de ce cataclysme qui s'est abattu sur leur pays d'accueil. Selon l'Union des Arméniens d'Ukraine, la communauté compterait environ 400 000 personnes dont une partie ne détiendrait pas la nationalité ukrainienne. On ne connaît pas encore le nombre d'Arméniens qui se sont réfugiés dans les pays voisins ou en Arménie et selon un bilan provisoire, au moins 23 Arméniens, dont 18 civils, ont trouvé la mort en Ukraine jusqu'à fin mars. L'ambassade d'Arménie, qui a été transférée de Kiev à Lviv, l'Union des Arméniens d'Ukraine, les représentations diplomatiques de la République d'Arménie dans les pays voisins ainsi que les organisations des communautés arméniennes dans ces pays apportent leur aide à nos compatriotes fuyant les régions des opérations militaires.

A partir du 10 mars, la communauté arménienne de Genève a été informée de l'arrivée de quelques familles arméniennes d'Ukraine. Le premier contact a été établi avec Miganouche Baghramian, présidente de l'UAS, par l'intermédiaire d'un commerçant arménien. Il s'agissait de Roksana et de ses deux enfants qui avaient fui l'Ukraine avec une cousine, les deux enfants, la sœur et la mère de cette dernière, les hommes de la famille n'ayant pas été autorisés à quitter le pays. Les deux familles ont été hébergées provisoirement chez des particuliers à Genève. Le père Goossan Aljanyan et plusieurs membres de la communauté dont Miganouche Baghramian, Raffi Giragossian, Julietta Toroslu, Onnig Kazanciyan et Daniel Papazian, se sont mobilisés pour apporter un soutien moral à ces familles et les aider dans leurs démarches administratives, notamment auprès du Centre d'enregistrement de Boudry (NE).

Pendant cette même période d'autres familles sont arrivées à Genève et dans d'autres cantons notamment à Lausanne, à Berne, à Winterthur et à Zurich. Elles ont également pu bénéficier de l'aide des membres de la communauté pour trouver un hébergement provisoire, effectuer les formalités d'en-

registrement, etc. Au moment où nous mettons ce journal sous presse, on compte une quinzaine de familles arméno-ukrainiennes en Suisse. Ce chiffre concerne seulement les familles qui sont entrées en contact avec les membres ou les organisations de la communauté.

Afin de mieux organiser l'accueil des réfugiés arméniens en provenance d'Ukraine pendant les premiers jours de leur arrivée en Suisse et jusqu'à leur enregistrement et prise en charge par les structures officielles, le numéro de téléphone du Père Goossan Aljanyan et ceux d'autres personnes de contact ainsi que quelques informations pertinentes en arménien, en russe et en anglais ont été affichés sur la porte de l'église et à l'entrée du Centre arménien de Troinex. En effet, lorsqu'ils se trouvent dans un pays étranger, les Arméniens se tournent en premier lieu vers l'église arménienne pour chercher de l'aide, des conseils, des informations ou tout simplement pour rencontrer des compatriotes et se sentir moins dépayés. Par ailleurs, des possibilités de logements provisoires ont été trouvées à Genève et ailleurs pour les nouveaux arrivants afin de les dépanner pendant la période d'enregistrement.

L'histoire des Arméniens d'Ukraine

Le monastère Sainte Croix de Sourkhat
(Crédit photo: Sergiy Klymenko / Wikimedia)

Les Arméniens sont mentionnés pour la première fois en Ukraine à l'époque de la "Rous de Kiev". Au Xe siècle, des marchands, mercenaires et artisans arméniens ont servi dans les palais des princes ruthènes. Cependant, c'est après la prise de la capitale Ani par les Seldjoukides au XIe siècle qu'un grand nombre d'immigrants arméniens se sont installés dans le sud-ouest de l'Ukraine notamment dans les régions de Caffa (Feodosia), Sudak et Solhat/Sourkhat (Staryi Krym) dans la péninsule de Crimée. Leur nombre a été augmenté tout au long du Moyen-Âge tardif par des Arméniens fuyant les invasions mongoles. En conséquence, la péninsule a été appelée *Arminia Maritima* et le lac Azov *lacus armeniacus* dans les chroniques médiévales. Les Arméniens y ont créé plusieurs *scriptoria*, dont celui de Sourkhat au monastère Sainte-Croix fondée en 1358. Un petit nombre d'immigrants arméniens s'est installé en Ukraine centrale, y compris à Kiev, ainsi que dans la partie occidentale du pays, près de Podolie et de Galicie, et autour de la ville de Lviv, qui est devenue en 1267 le centre d'une épararchie arménienne. >>>

LES ARMÉNIENS D'UKRAINE: UNE COMMUNAUTÉ SUR LES CHEMINS DE L'EXIL

➤➤➤ À la fin du XIIIe siècle, lorsque des membres de la communauté arménienne se sont déplacés de la péninsule de Crimée vers la frontière polono-ukrainienne, ils ont apporté avec eux l'arméno-kipchak (un dialecte turc employé par les Arméniens d'Ukraine, écrit en alphabet arménien). Ce dialecte était encore courant aux XVIe et XVIIe siècles parmi les communautés arméniennes installées dans la région de Lviv et de Kamianets-Podilskyi. Il convient de noter qu'après Venise, Constantinople et Rome, Lviv a été le quatrième centre de l'imprimerie arménienne. C'est dans cette ville que le prêtre Hovhannes Karamatanents a créé son atelier et a fait paraître en 1616 un Psautier, suivi en 1618 d'un livre de prières en arméno-kiptchak. C'était la première fois qu'un livre religieux arménien était imprimé dans la langue parlée et non pas en *grabar*.

Le Père H. Karamatanents
(Crédit photo: Wikimedia)

Après la chute de la Crimée aux mains des Turcs ottomans en 1475, de nombreux Arméniens de Crimée se sont déplacés plus au nord-ouest vers les communautés arméniennes déjà florissantes qui se sont progressivement intégrées à la population polonaise locale tout en conservant leur identité distincte à travers l'Église catholique arménienne.

Au XVIIIe siècle, la Crimée est tombée sous l'influence de l'Empire russe, ce qui a encouragé les Arméniens de Crimée à s'installer en Russie et un grand nombre d'entre eux s'est établi à Rostov sur-le-Don en 1778. Vingt ans plus tard, la Russie, ayant conquis la péninsule, a appelé à sa colonisation et de nombreux Arméniens sont arrivés de Turquie, établissant de nouvelles communautés arméniennes.

Pendant la Seconde Guerre mondiale, en 1944, les Arméniens ont été déportés en masse avec les Grecs, les Bulgares et les Tatars en tant qu'"élément antisoviétique" et n'ont été autorisés à revenir que dans les années 1960. Sous le régime soviétique, les Arméniens sont venus en Ukraine avec des ressortissants d'autres républiques soviétiques pour travailler dans l'industrie lourde située dans les régions orientales du pays.

La communauté arménienne en Ukraine moderne

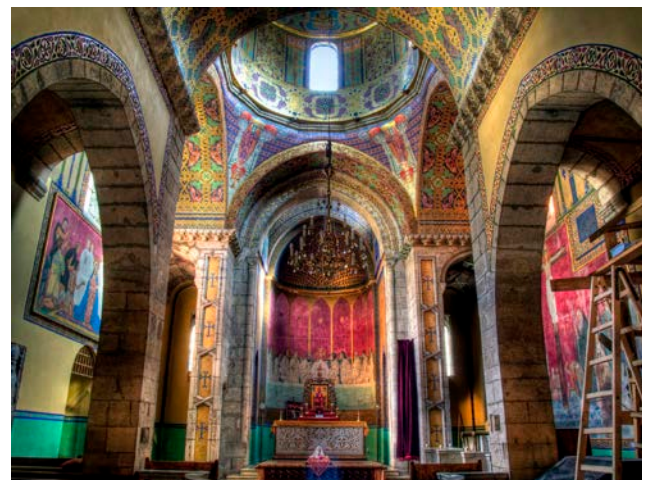
C'est dans l'Oblast de Donetsk que se trouvait le plus grand nombre d'Arméniens avant la dernière guerre. Il existe des communautés arméniennes également à Dnipro, Kharkiv, Kherson, Kyiv, Louhansk, Mykolaïv, Zaporijia et Odessa. La ville de Lviv est la "capitale spirituelle" des Arméniens d'Ukraine et sert de siège éparchial aux églises catholique et apostolique, l'Ukraine étant divisée en deux éparchies. L'arché-

parchie catholique arménienne de Lviv n'est plus occupée depuis la fin de la Seconde Guerre mondiale et l'Église apostolique arménienne y est prédominante.

Les Arméniens ont eu une présence historique en Crimée, qui reste sous contrôle russe depuis l'intervention militaire russe de 2014. Les 9 000 Arméniens représentaient 0,43% de la population de la région et étaient nombreux dans les grands centres urbains comme Sébastopol où ils représentent 0,3% de la population de la ville. Hovhannes Aivazovsky, le peintre arménien de renommée mondiale a vécu et travaillé toute sa vie dans la ville de Feodosiya en Crimée.

Environ la moitié des Arméniens vivant en Ukraine parle l'arménien comme langue maternelle, mais plus de 43% parle le russe et seulement 6% l'ukrainien.

La cathédrale arménienne de Lviv

L'intérieur de la cathédrale de Lviv
(Crédit photo: Robin Schuil / Wikimedia)

La cathédrale arménienne de la Dormition de la Bienheureuse Mère de Dieu, inscrite au patrimoine mondial de l'UNESCO, fait partie des monuments architecturaux d'importance nationale d'Ukraine. Sa construction, financée par deux marchands arméniens Jacob et Panos, et supervisée par l'architecte arménien Doring, a débuté en 1363 et s'est achevée en 1370. Sévèrement endommagée en 1527 par un incendie, elle a été reconstruite en 1571 avec une nouvelle structure en pierre. Le palais archiepiscopal attenant à la cathédrale a été construit à la fin du XVIIe siècle, et l'intérieur a été largement remanié entre 1723 et 1726. Les derniers travaux de transformation ont eu lieu de 1908 à 1927.

A partir de 1689 et jusqu'en 1945, la cathédrale a été la propriété de l'Église catholique arménienne. En 1945, après l'annexion de Lviv par les forces soviétiques, la cathédrale arménienne a été fermée et transformée en entrepôt. En 1991, lorsque l'Ukraine a retrouvé son indépendance, le conseil municipal de Lviv a décidé de restituer la cathédrale à l'Église ➤➤➤

LA REPONSE DE ARTSAKH MONUMENT WATCH AUX RESOLUTIONS ANTI- ARMENIENNES DE L'OCI

Lors de la 48e réunion du Conseil des ministres des Affaires étrangères de l'Organisation de la Coopération Islamique (OCI) tenue à Islamabad le 22 mars 2022, quatre résolutions relatives à l'Azerbaïdjan ont été adoptées. Dans la résolution intitulée "Destruction et profanation des reliques et sanctuaires historiques et culturels islamiques sur les territoires de la République d'Azerbaïdjan résultant de l'agression de la République d'Arménie contre la République d'Azerbaïdjan", les États membres de l'organisation condamnent fermement *"les actes barbares commis par l'Arménie dans le but d'anéantir complètement l'héritage historique et culturel islamique dans les territoires de l'Azerbaïdjan pendant l'occupation"*, exigent que l'Arménie *"cesse toute tentative de présenter le patrimoine historique et culturel azerbaïdjanais comme étant le sien, y compris lors de foires et d'expositions sur le tourisme"* et réaffirment *"le droit de l'Azerbaïdjan de demander à l'Arménie des réparations pour les dommages qu'il a subis"*.

La mosquée Gohar Agha de Shoushi

Dans un communiqué du 4 avril 2022, *Artsakh Monument Watch** indique qu'après la fin de la guerre de 44 jours, l'Azerbaïdjan a lancé une campagne de propagande très agressive dont l'une des thèses est que la partie arménienne aurait délibérément détruit et endommagé des monuments islamiques en Artsakh. Dans ce contexte l'Azerbaïdjan prétend que les Arméniens auraient détruit 64 des 67 mosquées du Haut-Karabagh. Selon *Monument Watch* ce nombre est exagéré et ne correspond pas au chiffre officiel établi par les autorités azerbaïdjanaises elles-mêmes pendant les années soviétiques. Par ailleurs, de nombreux monuments islamiques étaient en mauvais état à l'époque soviétique et certains ont été endommagés pendant la première guerre d'Artsakh, lorsque Fizuli, Jebrail et d'autres localités ont été le théâtre d'intenses opérations militaires.

Selon le communiqué, avant la guerre de 2020, les monuments islamiques répertoriés dans la République

LES ARMÉNIENS D'UKRAINE

▶▶▶ apostolique arménienne. Le processus administratif a duré douze ans. En 2001, le pape Jean-Paul II a visité la cathédrale et y a prié. Le 18 mai 2003, la cathédrale a été reconsacrée par le catholique Garegin II.

Depuis 2009, la cathédrale fait l'objet de travaux de rénovation, entièrement financés par le ministère polonais de la Culture en coopération avec la Fondation de la culture et du patrimoine des Arméniens polonais de Varsovie. Les travaux sont menés conjointement par des spécialistes polonais et ukrainiens. ■

M.S.

(Données historiques selon Wikipedia
et d'autres sources)

d'Artsakh étaient préservés et parfois rénovés par l'État. Ainsi, la forteresse de Panah Khan et le bâtiment de la mosquée à Shahbulagh ont été réparés et fortifiés avec des fonds publics. La mosquée Saatli à Shoushi a été rénovée avec des fonds privés alors que la mosquée Gohar Agha (Verin Djouma) de la même ville a été restaurée dans le cadre des programmes de la fondation IDeA et du Fonds arménien de sauvegarde du patrimoine historique oriental. L'entrée de la mosquée de la ville d'Agdam a été fermée pour empêcher les animaux d'y entrer. Des travaux de réfection ont été effectués à plusieurs reprises sur les mosquées de Khatchen, de Vanotsa, de Gharghabazar et des environs grâce aux efforts du ministère de l'Éducation et des Sciences d'Artsakh. Ces monuments ont toujours été considérés comme faisant partie du patrimoine culturel d'Artsakh, certains présentant un lien évident avec la culture arménienne, attesté même par des spécialistes azerbaïdjanais de l'époque soviétique. Les meilleurs exemples en sont les mausolées de Khatchen et de Vanotsa. Il convient de mentionner qu'une brochure consacrée aux monuments islamiques d'Artsakh a été publiée en 2010.

L'équipe de *Artsakh Monument Watch* a commencé un programme d'études et de présentation des monuments islamiques d'Artsakh. Les fiches détaillées concernant la mosquée et le caravansérail de Gharghabazar (Hadrut) et le mausolée de Khatchen (Agdam) sont déjà prêtes et peuvent être consultées sur le site de la plateforme. ■

(* <https://monumentwatch.org> est une plateforme académique indépendante dont l'objectif est de cartographier et inventorier le patrimoine culturel d'Artsakh, de constater l'état actuel des monuments (destruction, altération, modification etc.) et de les présenter à la communauté scientifique internationale. Les initiateurs du projet, les professeurs Hamlet Petrosyan et Anna Leyloyan, ont constitué un groupe d'experts - des archéologues, des architectes, des anthropologues culturels, des spécialistes des études arméniennes, des spécialistes des médias et d'Internet, et des traducteurs - qui assure le monitoring quotidien du patrimoine culturel d'Artsakh.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

Յասմիկ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Վերջին 10 տարիների ընթացքում Հայաստանում երիտասարդների թիվը նուազել է 240 հազարով կամ 25 տոկոսով, այն դեպքում, երբ ընդհանուր բնակչության թուլաբանակը նուազել է 55400 մարդով:

«Սա շատ լուրջ մարտահրավեր ու բացասական միտում է Հայաստանի համար», - ասում է ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամի (UNFPA) հայաստանեան գրասենեակի «Բնակչություն և զարգացում» ծրագրի համակարգող Աննա Յովհաննիսյանը:

Բացի այն, որ Հայաստանում երիտասարդների թիվն է նուազել, նաև նրանց շրջանում գործազրկության մակարդակն է շատ բարձր: ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամի հայաստանեան գրասենեակի վերլուծության համաձայն՝ աղջիկների շրջանում գործազրկության ցուցանիշը 34,5 տոկոս է, իսկ տղաների շրջանում՝ 26,9 տոկոս:

Ճիշտ է, արտագաղթի ցուցանիշների մեջ տարիքային կազմի մասին յիշատակում չկայ, բայց ամբողջ աշխարհում, ըստ Յովհաննիսյանի, միտում կայ՝ արտագաղթում են հիմնականում երիտասարդները և աշխատունակ տարիքի մարդիկ: Երիտասարդների թիվ նուազման պատճառներից մասնագետը համարում է նաև ծնելիության ցածր մակարդակը:

Հայաստանեան երիտասարդության միւս խնդիրը, ըստ կատարուած ուսումնասիրության, որևէ զբաղմունք, հետաքրքրություն չունենալն է (NEET ցուցանիշ):

Այսինքն՝ այս խմբում 15-29 տարեկանի միջակայքում գտնուող երիտասարդներն են, որոնք չունեն հետաքրքրություն, կրթություն, չեն զբաղվում որևէ գործով: Հայաստանը ամբողջ աշխարհում այդ ցուցանիշով ամենաբարձրն է: Մեր երկրին յաջորդում են Ալբանիան, Մոնղոլիան, Վրաստանը, Թուրքիան և այլն:

«Այսինքն՝ Հայաստանի երիտասարդների շրջանում գրանցուած է ամենաբարձր կշիռը այն երիտասարդների, որոնք ոչնչով չեն զբաղվում: Պատճառների ուսումնասիրություն չենք կատարել, բայց տրամաբանական պատճառը հաւանաբար այդ երիտասարդների մօտ ցանկության, մոտիվացիայի բացակայությունն է, աշխատանքի ցածր վարձատրությունը և այլն», - ասում է Աննա Յովհաննիսյանը:

Հայաստանում երեխաներ քիչ են ծնում

Ծնելիության նուազումը տեղի է ունենում ոչ միայն Հայաստանում, այլ նաև՝ ամբողջ աշխարհում: 2021-ի յունուարի 1-ի դրությամբ գրանցուել է 36585 ծնունդ, որը 200-ով ավելի է 2020-ի ցուցանիշից:

Այնինչ Հայաստանում 1990 թուականին ծնելիության ամենաբարձր ցուցանիշն է արձանագրուել՝ շուրջ 80 հազար ծնունդ: Ծնունդների ամենացածր ցուցանիշը գրանցուել է 2001 թուականին՝ 32065 և 2002-ին՝ 32229:

«Ցանկացած երկրում, որպեսզի բնակչության թուլաբանակը չնուազի կամ գոնե մնայ նոյնը, պարզ վերարտադրության մակարդակ պետք է ապահովուի: Այսինքն՝ ծնելիության գործակիցը պետք է լինի 2.1 և ավելի, ինչը նշանակում է, որ երեխաները կը կարողանան վերարտադրել իրենց ծնողներին: Հայաստանում 2020-ին ծնելիության գործակիցը 1.65 է: Այսինքն՝ 10 կնոջ հաշուով ծնում է 16 երեխայ, ինչը նշանակում է, որ պարզ վերարտադրություն չի ապահովում, այսինքն՝ երկու ծնող ունենում է իրենց թուլից քիչ երեխաներ:

Պետք է հասկանալ՝ ժողովրդագրության մեջ ցածր ծնելիությունն ազդում է ինչպես տղաների, այնպես էլ աղջիկների վրայ: Սա նշանակում է, որ երբ այս տարի ծնուած երեխաները մտնեն հայրանալու ու մայրանալու տարիք՝ 27-30 տարեկան, ունենալու ենք ամուսնությունների ամենացածր թիվը: Հենց այդ ժամանակ մենք ունենալու ենք ժողովրդագրական լուրջ խնդիր», - նշում է ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամի հայաստանեան գրասենեակի ներկայացուցիչը:

Գիւղերում քիչ են ծնում երեխաներ

Հայաստանի համար ժողովրդագրական մեկ այլ խնդիր է այն, որ գիւղերում երեխաներ քիչ են ծնում, ինչը մասնագետները համարում են աննախադեպ երևույթ: Ծնելիության գումարային գործակիցը գիւղական շրջաններում տարիներ շարունակ՝ մինչև 2011 թուականը, բարձր է եղել, քան քաղաքներում: Բայց 2012-ից սկսած այդ ցուցանիշը նուազել է, և փոխարենն աճել է քաղաքային շրջաններում ծնելիության գործակիցը: Այսինքն՝ քաղաքներում ավելի շատ են ծնում երեխաներ:

«Այս ցուցանիշը շատ կարևոր է, քանի որ ամբողջ աշխարհում չկայ որևէ երկիր, որտեղ քաղաքային բնակչության շրջանում ծնելիությունն ավելի բարձր լինի, քան գիւղական շրջաններում: Միշտ գիւղական բնակչությունը ապահովել է ծնելիության առիւծի բաժինը, միշտ այդպես է եղել, անկախ նրանից՝ տուեալ երկիրը զարգացած է, թե ոչ: Մինչդեռ այն, ինչ ունենք մենք Հայաստանում, աննախադեպ երևույթ է», - ասում է Աննա Յովհաննիսյանը: >>>

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

»»» Նշում է՝ երևոյթի պատճառների մասին կարելի է միայն ենթադրել. արտագաղթ, դատարկուող գիւղեր, ներքին արտագաղթ, թերզարգացած կամ չզարգացած ենթակառուցվածքներ, մանկապարտեզների, աշխատատեղերի բացակայություն և այլն:

Տարեցների թիվը ավելանում է

2020 թուականին, 2019-ի համեմատ, մահերի բացարձակ թիվը աճել է 10 հազարով: Այդ տարի, երբ Հայաստանին պատուհասեցին կորոնավիրուսային համավարակը և պատերազմը, մեր երկրում գրանցվել է 36170 մահ, որից 20031-ը տղամարդիկ են, իսկ 16139-ը՝ կանայք:

2021-ին մահերի ընդհանուր թիվը քիչ է տարբերում 2020-ին գրանցված ցուցանիշից՝ 34658, որից տղամարդիկ 17601-ն են, իսկ կանայք՝ 17057:

Նոյն հետազոտության համաձայն՝ Հայաստանում նուազում է բնական յաւելւածը: Ժողովրդագիրները բնական յաւելւած են անուանում ծնունդների և մահերի տարբերությունը, երբ տուեալ տարում գրանցված ծնունդների թուից հանում են մահացածների թիւը: Բնական յաւելւածը կարող է լինել դրական և բացասական՝ կախուած նրանից՝ ծնունդներն են բարձր, թե՞ մահերը:

Օրինակ՝ 1990-ին, երբ 80 հազար երեխայ է ծնուել Հայաստանում, բնական յաւելւածը եղել է 57900: Տարիների ընթացքում այն նուազել, և 2020-ին բացասական բնական յաւելւած է գրանցուել Հայաստանում. 200 հոգի ավելի է մահացել ծնունդների համեմատութեամբ:

Բացի Գեղարքունիքից և Երևանից, 2020-ին միւս բոլոր մարզերում բնակչութեան թուաքանակը նուազել է. ծնունդների թիւը ավելի քիչ է եղել, քան մահերի:

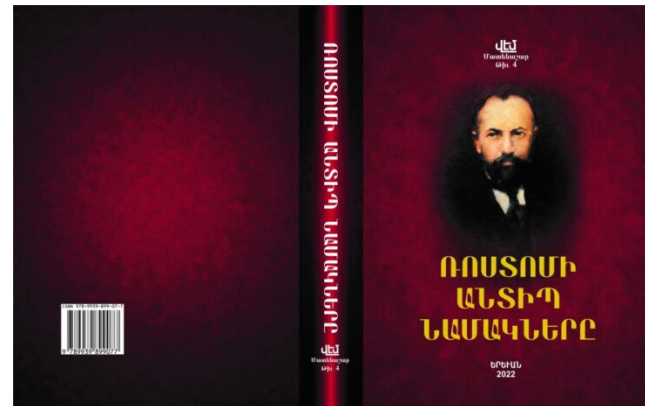
2020-ին տարեցների տեսակարար կշիռը Հայաստանում 15 տոկոս է, որը 2050-ին, ՄԱԿ-ի կանխատեսմամբ, դառնալու է 27 տոկոս:

«Սա մարտահրաւեր է, և այս ցուցանիշը նշանակում է, որ մեծանում է կախեալութեան գործակիցը, այսինքն՝ աշխատունակ տարիքի բնակչութեան վրայ ընկնում է տարեցներին խնամելու բեռը, բարձրանում է պետութեան վրայ սոցիալական, առողջապահական բեռը: Կրկնապատկում է տարեցների տեսակարար կշիռը: Պետութիւնը պէտք է պատրաստ լինի այս մարտահրաւերին»,- նշում է Յովհաննիսեանը:

Այդուհանդերձ, նրա ներկայացմամբ՝ բազմաթիւ երկրների յաջողուած փորձ կայ, որտեղ տարեցները չեն դիտարկուում որպէս բեռ, այլ՝ լրացուցիչ հնարաւորութիւն, որի շրջանակներում հնարաւոր է օգտագործել նրանց ներուժը, գիտելիքները:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ «ՌՈՍՏՈՄԻ ԱՆՏԻՊ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ» ՀԱՏՈՐԸ

Երեւանի մէջ լոյս տեսած է վաստակաշատ պատմաբան, ՀՀ Դաշնակցութեան արխիւներու անխոնջ հետազոտող, Երուանոյ Փամպուբեանի երկարամեայ գիտական պրպտումներու արդիւնքը հանդիսացող «Ռոստոմի անտիպ նամակները» ստուարածաւալ ժողովածուն: Այս մասին կը հաղորդէ «ՎԷՄ» հանդէսի խմբագրութիւնը:

Շքեղ տպագրութեամբ լոյս տեսած այս 732 էջոց պատկառելի հատորը «ՎԷՄ մատենաշար»-ի թիւով 4-րդ հրատարակութիւնն է, որ իր աւարտին հասցւեցած է ՀՀԴ ականաւոր գործիչ Ռոստոմի (Ստեփան Չօրեան) անտիպ նամակներու հրատարակութիւնը:

Երուանոյ Փամպուբեան շարունակելով «ՎԷՄ» հանդէսի հիմնադիր Սիմոն Վրացեանի կազմած «ՀՀ Դաշնակցութեան դիւան»-ով սկսած, իսկ յետագային Հրաչ Տասնապետեանի հատորներով շարունակուած փաստաթուղթերու տպագրութիւնը, բայց չկրկնելով անոնց բովանդակութիւնը, ստեղծած է կոթողային աշխատութիւն մը, որ անգնահատելի ծառայութիւն պիտի մատուցէ մասնագետ պատմաբաններուն ու ընթերցող լայն հասարակութեան: Այսպիսով, առկայ վաւերագիրները հիմք պիտի դառնան հայոց պատմութեան նոր շրջանի բազմաթիւ հիմնահարցերու գիտական գնահատականները վերանայելու համար:

Համեմատաբար կարճ ժամանակամիջոցի մէջ կատարուած այս ահռելի աղբիւրագիտական աշխատանքին խմբագրումն ու տպագրութիւնը առանց չափազանցութեան՝ իսկական հերոսութիւն է պատկառելի տարիք ունեցող գիտնականին կողմէ: ■

(ԵՌԱԳՈՅՆ)

ՄԱԿ-ի Բնակչութեան հիմնադրամի հայաստանեան գրասենեակից ասում են, որ կառավարութիւնում այս մարտահրաւերների ու խնդիրների մասին տեղեակ են: Այժմ աշխատում են ժողովրդագրական ռազմավարութեան մշակման վրայ: ■

3.3.

(MediaLab.am)

LE FONDS PANARMÉNIEN HAYASTAN (HIMNADRAM) A 30 ANS

Le 3 mars 1992, le premier président de la nouvelle République d'Arménie Levon Ter-Petrossian signait le décret de la création du Fonds panarménien Hayastan (Himnadram) visant à réunir toutes les composantes de la nation dans un cadre commun afin d'œuvrer à la réalisation de projets vitaux pour le développement économique, social et culturel de l'Arménie et de l'Artsakh. Ce décret a été suivi par les bulles du Catholicos de tous les Arméniens Vazgen Ier et du Catholicos de Cilicie Karekin II appelant le peuple arménien à participer au redressement de l'Arménie et de l'Artsakh par des dons sous forme d'une "contribution nationale volontaire" (կամաւոր ազգային տուիւթ).

Cette initiative sans précédent venait à un moment où l'Arménie et l'Artsakh traversaient une période éprouvante. En effet, le tremblement de terre meurtrier de 1988, la guerre, le blocus et le marasme économique et social menaçaient le fragile équilibre du pays nouvellement indépendant. Plus tard, des comités locaux furent constitués dans divers pays qui se mirent au travail pour organiser des collectes en faveur des projets d'importance stratégiques définis par le Conseil d'administration, le plus haut organe du Fonds. Conformément à la Charte de l'organisation, le président de la République d'Arménie est de fait le président du Conseil d'administration, qui comprend un nombre de personnalités et de représentants des églises, des institutions politiques, des organisations non-gouvernementales et humanitaires à la fois de l'Arménie et de la Diaspora.

Le 17 janvier 1993, lors d'une assemblée des représentants des organisations arméniennes actives dans les trois régions linguistiques suisses, convoquée par Mgr Viken Aykazian à Aarau, a été créé le comité suisse du Fonds Arménie (Himnadram). Le premier bureau exécutif était co-présidé par le feu Révérend Aharon Sapsejian (Genève) et Gaydzag Magdassian (Lugano). Ils ont été succédés respectivement par le regretté Kegham Yeretsian, le Dr. Mihran Yeromian et Avedis Kizirian. Ce dernier assure la présidence du bureau exécutif depuis 2002.

Depuis sa création il y a 30 ans, le Himnadram a financé plus de 1500 projets dans plusieurs domaines tels que la santé, l'éducation, les infrastructures, les logements, le développement rural, etc. Dans son message à l'occasion de cet anniversaire, le directeur exécutif de Himnadram M.

Haykak Arshamyan indique qu'à ce jour, 1.5 millions de personnes à travers le monde ont contribué pour plus de 500 millions de dollars à des projets en Arménie et en Artsakh au bénéfice de plus de 800 000 personnes.

Tous les ans depuis 1996, le Himnadram organise des téléthons et des phonétons qui mobilisent des centaines de bénévoles et réunissent les Arméniens autour d'un objectif, d'une vision et d'un rêve communs qui peuvent être concrétisés.

Le premier projet du Himnadram fut l'impression des premiers passeports de la nouvelle République d'Arménie. Puis, grâce à la participation massive des Arméniens du monde entier, le Fonds a pu s'engager dans la réalisation de projets humanitaires de très grande envergure tels que le projet Hiver 93-94, la construction des autoroutes Goris-Stepanakert, Vardenis-Martakert et Nord-Sud en Artsakh, sans compter les innombrables projets de réhabilitation de centaines d'écoles, d'hôpitaux, de réseaux de distribution d'eau et d'approvisionnement en gaz.

Forage d'un puits à Hovsepavan (Artsakh)

Outre ces grands projets, les comités locaux créés dans différents pays de la Diaspora ont parrainé également des projets spécifiques sélectionnés par leurs membres. Cela a été le cas du comité Suisse à partir de 2000. Ainsi, les fonds récoltés en Suisse ont permis de réaliser plusieurs projets: la rénovation des dortoirs, de la chaufferie, de la petite centrale électrique et de la blanchisserie de l'orphelinat de Gavar dans la province de Gegharkunik; la reconstruction de l'école du village de Khashtarak dans la province de Tavush (cofinancement avec les comités de France et d'Allemagne); la reconstruction de l'hôpital de Noyemberyan dans la province de Tavush (cofinancement avec les comités d'Allemagne, d'Australie et du Liban); la modernisation de l'école de musique Tchaïkovski à Erevan; la construction d'une piscine thérapeutique couverte et l'installation d'un petit laboratoire de biochimie à l'orphelinat Gyumri Children's Home; participation aux travaux de rénovation du lycée Olimpus à Erevan; le forage d'un puits avec l'installation d'une ligne électrique, d'un poste de transformation et d'un système d'irrigation dans le village de Hovsepavan en Artsakh.

LE FONDS PANARMÉNIEN HAYASTAN (HIMNADRAM) A 30 ANS

➤➤➤ Il convient de noter qu'en 2020 le Himnadram a alloué des fonds en faveur des communautés arméniennes du Liban et de la Syrie fortement touchées par la pandémie et la crise économique. Les destinataires de ces fonds furent les centres socio-médicaux communautaires, les écoles et leurs enseignants ainsi que les médias.

Pendant la guerre de 44 jours, le Himnadram et ses branches de la Diaspora ont récolté plus de USD 185 millions ainsi qu'environ USD 23 millions lors du téléthon et du phonéthon organisés en novembre 2020. Un don de AMD 52 milliards fait par le Himnadram au gouvernement arménien pendant cette guerre a créé la polémique dans certains milieux en Arménie et dans la Diaspora. Dans une interview accordée à Aravot le 23 mars dernier, le directeur exécutif du Himnadram Hayk Arshamyan explique: *"Compte tenu de la situation de force majeure et des dépenses humanitaires dues à la guerre et non-prévues par le budget annuel, un contrat de donation a été conclu entre le ministère des Finances et le Himnadram sur la base d'une décision consensuelle du Conseil d'administration de ce dernier. Plusieurs versements ont ainsi été effectués entre le 8 octobre et le 1er novembre 2020. Conformément aux buts indiqués dans le contrat et selon le rapport financier présenté par le ministère des Finances et contrôlé par les vérificateurs des comptes du Himnadram, 90% de ces fonds ont été affectés aux programmes sociaux mis en place pour les 100 000 personnes déplacées d'Artsakh et le reste a été utilisé pour combler les besoins dans le domaine de la santé notamment pour l'achat d'ambulances. Suite aux critiques exprimées concernant cette donation, une commission a été créée par la Cour des comptes à la demande du Conseil d'administration du Himnadram pour procéder à une vérification de l'emploi des fonds. Une commission d'enquête parlementaire a également été instituée à cette fin. Je précise que ces contrôles sont actuellement en cours auprès des ministères de l'Éducation, des Affaires sociales, de la Santé, de l'Administration territoriale et des Infrastructures. Ils n'ont rien à voir avec le Himnadram."*

La défaite de la guerre a suscité un sentiment d'apathie chez les Arméniens à travers le monde. Cela a naturellement eu une incidence sur le Himnadram. Quant aux infrastructures et aux nombreux projets réalisés par le Fonds sur les territoires passés sous le contrôle de l'Azerbaïdjan, leur valeur est estimée à plus de USD 100 millions selon M. Arshamyan.

Cependant, les conséquences désastreuses de la guerre sont loin de décourager les responsables du Himnadram. *"Nous poursuivons les programmes de renforcement des zones frontalières d'Arménie. Actuellement, nous réalisons dans les villages frontaliers de Siounik des projets variés d'une valeur de USD 1 million allant de l'installation de chauffe-eaux et de panneaux solaires, à la rénovation d'écoles, en passant par le développement de l'agri-*

Chauffe-eau à l'énergie solaire dans le village de Shumukh (Syounik)

l'agriculture et de l'élevage. Dans le cadre des programmes d'aide à l'agriculture, réalisés également en Artsakh, nous distribuons des ruches, des semences et des plants, des serres et du bétail" indique M. Arshamyan.

Le Himnadram apporte son aide également aux blessés de guerre en particulier pour la pose de prothèses, la rééducation et la réhabilitation psychologiques de ces jeunes et leur accès à une formation professionnelle et au marché de travail.

Construction d'un quartier résidentiel près de Ivanyan dans la région d'Askeran (Artsakh)

Pour revenir à l'Artsakh, *"nous y réalisons plus de 35 projets d'infrastructures d'une valeur de USD 70 millions. Il s'agit de travaux de construction ou de rénovation des réseaux d'eau potable, des canaux d'irrigation, des routes stratégiques, des écoles, etc. Nous construisons 1050 maisons et appartements à Stepanakert et dans les autres régions d'Artsakh et effectuons des travaux de réfection au Centre de réhabilitation Caroline Cox pour personnes handicapés à Stepanakert"* explique M. Arshamyan dans l'émission "Aravot Luso" de la chaîne publique du 4 avril 2022.

Pour faire face aux défis énormes, le directeur exécutif du Himnadram compte sur le vaste réseau de ses membres, des volontaires qui aident son équipe de 30 personnes à Erevan par des conseils et sur le plan organisationnel. *"Notre mission est d'élargir notre réseau dans le but d'assurer le développement durable de l'Arménie, de l'Artsakh et des communautés arméniennes du monde entier, sur la base d'une identité commune"* ajoute-t-il. ■

M.S.

(Crédit photos: www.himnadram.org)

LA PROMOTION DE L'APPRENTISSAGE EN ARMÉNIE

par Philippe DER SARKISSIAN

Le 3 mars 2022 le Centre arménien de Troinex a accueilli les invités de la fondation *Miassine* afin de produire les résultats du projet de la Promotion de l'Apprentissage en Arménie, réalisé en 2020-2021 en partenariat avec l'association Suisse GAN (*Global Apprenticeship Network*) avec le soutien financier de la Ville de Genève.

Parmi les nombreux invités, étaient présents: M.Guy Lavelle, maire de la ville de Troinex, les représentants de la Ville de Genève, de l'association GAN, de l'Unicef, de la délégation de l'Union Européenne, de l'Organisation internationale du travail, de l'Organisation internationale des Employeurs, des membres des ONG suisses ayant voyagé en Arménie avec *Miassine*, les membres de la communauté arménienne: Tous des sympathisants de *Miassine*.

La soirée a débuté avec la prise de parole d'Astrig Marandjian, fondatrice de *Miassine*, qui a remercié les invités et particulièrement le maire de Troinex, Monsieur Guy Lavelle, pour son engagement sans faille, en faveur de la cause arménienne, et, qui a témoigné de sa solidarité avec l'Arménie et aussi de la diaspora arménienne de Suisse.

Astrig Marandjian a également remercié les organisations partenaires, les personnes engagées dans la promotion de l'Apprentissage en Arménie.

Durant la soirée, les invités ont eu l'occasion de visionner le film sur l'apprentissage en Arménie réalisé, par une équipe de professionnels assistés aussi par les apprentis bénéficiaires du projet. Le film a présenté des activités réalisées dans les 8 régions d'Arménie et pour 16 établissements, dans le cadre de la formation professionnelle et technique.

Les ateliers de formation regroupent 600 jeunes, et réalisent des visites en entreprises, aussi des universités d'été avec des chefs d'entreprise et des jeunes bénéficiaires et, enfin, l'apprentissage de 60 jeunes dans les entreprises.

Pour clore, une cérémonie du «Meilleur Apprenti» sous le haut patronage du président de la République d'Arménie a couronné toutes ces actions conjuguées.

Selon Ania Zongolowitz, représentante de GAN, l'initiative de *Miassine* est importante pour la promotion de l'Apprentissage en Arménie en mettant en valeur le partenariat avec le secteur privé et encourager les entreprises à engager des apprentis: Les uns apportant leur force de travail et de développement et les autres pour se former et apporter leurs motivations et perspectives.

Frédéric Lapeyre, ayant la double appartenance de membre de *Miassine* mais aussi d'expert en emploi, a souligné l'importance de l'égalité des sexes dans le projet, de briser les stéréotypes dans le choix des métiers, de la participation des parents dans le processus de l'apprentissage, ceux-là même qui furent très touchés de la présence du président de l'Arménie lors de la remise des prix.

La soirée fut aussi l'occasion de lancer officiellement l'association suisse *Miassine*. Avec les membres fondateurs: Emmanuel Julien, Khorenouhi Maffli-Mazmanian, Asya Mikhayildis, Astrig Marandjian, l'association *Miassine* espère pouvoir mobiliser plus de ressources humaines et financières pour continuer son combat et contribuer à un meilleur avenir de la jeunesse arménienne, très captive et motivée.

Les musiciens Arman Grigorian et le couple Kariné Mkrtchian et Pierre Vincent ont donné une touche artistique à cette soirée avec des morceaux arméniens et des improvisations de jazz.

Le lancement de *Miassine* en Suisse trouvera, assurément, un bel écho dans notre diaspora. ■

*****

Quelques chiffres

- 8 régions d'Arménie
- 16 établissements de formation professionnelle et technique
- 50 petites et moyennes entreprises dans le réseau de l'apprentissage
- 4 200 jeunes sensibilisés par *Miassine* pour la promotion de l'apprentissage
- 25 formateurs formés dans 8 régions d'Arménie
- 50 visites en entreprises
- 607 jeunes bénéficiaires des modules d'orientation professionnelle et des visites en entreprise
- 61 contrats d'apprentissage
- 12 meilleurs apprentis
- Budget 130 000 CHF dont 50% financés par la Ville de Genève
- Durée du projet: 18 mois (juillet 2020 - décembre 2021)

Plus d'informations sur: www.miassine.org

ԽՈՊԱՆ ԳՆԱԼ, ԹԵ՛ ՄՇԱԿԵԼ ԽՈՊԱՆ ՅՈՂԸ

Տարեկիկ ճՈՒՐՈՒՐԵԱՆ

Ռուս-ուկրաինական պատերազմի հետևանքները Լուռու մարզի Աբորի գիւղ են հասել: Բացառապես արտագնայ աշխատանքով ապրող ընտանիքների տղամարդիկ երկընտրանքի առաջ են կանգնել՝ գնալ, թե՛ չգնալ: Իսկ ուղղությամբ Ռուսաստանն է, որն առաջուայ պես լաւ աշխատանք ու լաւ եկամուտներ չի խոստանում: Նրանք, ովքեր գարնան գալու հետ արդեն մեկնել են, հիմա մտածում են վերադառնալու մասին: Հայաստանում ռուսական ռուբլու փոխարժեքի կտրուկ անկումը եւ ահագնացող գնաճն անհամեմատելի են դրսում վաստակածի հետ: Իսկ մնացածներն էլ յոյս ունեն, որ իրավիճակը շուտով կը փոխուի:

Ալբերտ Խլոպուզեան, օրինակ, ռուբլու փոխարժեքի բարձրացմանն է սպասում: Արդեն քսան տարի *սեզոնային* արտագնայ աշխատանքի է մեկնում Ռուսաստանի տարբեր քաղաքներ: Գործը շինարարութեան ոլորտում է: Ասում է՝ կը կարողանայ տոմս գնել, բայց դրսում աշխատածով այստեղ արդեն ոչինչ չի կարողանայ անել: Եւ չնայած շրջադարձային փոփոխութեանը՝ փորձում է չուսահատուիլ: Շուտով կենսաթոշակի կ'անցնի, կ'ապրեն այդ գումարով:

Գոհար Թաթոյեանն էլ ամուսնու հետ «դրսից ուղարկածով» են ապրում: Բայց հիմա անգամ տնտեսելով՝ փողը, միեւնոյնն է, չի հերիքում:

«Տղաս Մոսկուայում է, իսկ աղջիկս՝ Չերեպովեցում: Ես արժեգրկումից յետոյ տղաս գումար էր ուղարկել, 10 հազար ռուսականի համար 40 հազար դրամ եմ ստացել բանկից: Իրենց եղբան չարչարանքը ոնց որ արժեգրկես, հենց որ փոխում են փողը: Հի հերիքում, ստիպուած տնտեսում ենք», - ասում է տիկին Գոհարը:

Աբորի գիւղի մթերային խանութներում նոյնպես փաստում են, որ մարդիկ խնայողական ռեժիմի են անցել: Փող չունենալու եւ պարենային ապրանքների բարձր գների պայմաններում համարեայ առեւտուր չեն անում: Ըստ վաճառողներից մէկի՝ օրական 2-3 հաց գնող ընտանիքն, օրինակ, արդեն մէկն է գնում: Կամ որեւէ ապրանքի գին են հարցնում, մի քիչ մտածում ու թողնում, գնում:

Յուսադրող է այն, որ գոնէ օրուայ սնունդը վաճառողները կարողանում են ապահովով տալ ու սպասել: Իսկ բանկերը չեն սպասում: Թեպետ Ռուսաստանից ուղարկուած գումարն էլ, ըստ գիւղացիների, վարկի հերթական մարմանը չի հերիքում: Գիւղում չկայ մի ընտանիք, որ վարկ չունենայ, ասում են:

Աբորեցի Վեներա Նիագեանի ընտանիքում կայուն եկամուտ կայ, նաեւ ամուսինն է տասը տարուց անելի արտագնայ աշխատանքի մեկնում: Բայց հայաստանեան իրականութեան մէջ, ըստ նրա, առանց վարկերի ապրել չի յաջողում:

«Տարեցտարի անելանելի վիճակ է ստեղծում, բայց քանի որ էստեղ էլ ես եմ աշխատում, հոգսը մի քիչ թեթեւ է: Ուսանող ենք պահում, կարողանում ենք վարկերի միջոցով որոշ խնդիրներ լուծել, բայց Ռուս-

սաստան գնալն էլ վարկերից չի ազատում: Յատկապես հիմա էնքան քիչ է հնարաւորութիւնն էնտեղից փող ուղարկելու: Մտածում եմ անելի լաւ է Հայաստանում ինչ-որ բան անել, գործ գտնել: Ներկայ իրավիճակում դա անելի յուսադրող է», - ասում է Վեներա Նիագեանը:

2800 բնակիչ ունեցող այս գիւղում, երբ հարցնում ես մարդկանց՝ ինչու միայն խոպան, պատասխանը մէկն է՝ աշխատատեղ չկայ: Իսկ աշխատատեղն, ըստ աբորեցիների, գործարանի, ֆաբրիկայի կամ որեւէ արտադրամասի առկայութիւնն է, որտեղից կը կարողանան կայուն աշխատավարձ ստանալ: Իսկ գիւղատնտեսութեամբ զբաղուելը շատերը պարզապես բացառում են. անասնապահութիւնը եկամտաբեր չէ, գիւղի առանց այն էլ սակաւ հողերը չեն ոռոգւում:

Ի դէպ, Աբորիում ոռոգման ջրի խնդիրը տարիների վաղեմութիւն ունի: Տարբեր ժամանակներում ոռոգման ջրագծի կառուցմանն են ուղղուել պետական ու մասնաւոր ներդրումներ, բայց միևնույն այսօր հողագործի յոյսը սարերից եկող ինքնահոս ջուրն է:

«Ոռոգման ջուր կայ, ուղղակի ամռան շոգին քանակը նուազում է: Դա սարերից եկող ջուրն է, հնարաւոր չէ ուրիշ տեղից բերել, եղ մի ջուրն ունենք մենք: Բասեին էլ ունենք, ես տարի մրցոյթը շահել եմ արդէն, գարնանը կը սկսեն նորոգել, ու պետք է որ կարողանանք «Տափի դուզ» հանդամաս հասցնել», - ասում է Աբորու վարչական ղեկավար Հրահատ Սիմոնեանը եւ որպէս հողագործութեան այլընտրանք նշում անասնապահութիւնը, որի համար, ըստ նրա, իդէալական պայմաններ ունեն՝ 3400 հեկտար արօտավայր, որտեղ ուրիշ գիւղերի անասուններն են արածում:

Մինչդեռ տարածաշրջանի աղքատ գիւղերից մէկը համարուող Աբորիում բոլոր սպասումները «դրսի աշխարհի» հետ են կապուած. խոպանչիները բարձր վարձատրութեամբ աշխատանք են ուզում, նրանց ընտանիքները՝ ռուբլու փոխարժեքի կայունացում, գիւղի խանութպաններն էլ ապառիկի՝ թերթելուց մաշուած տետրերում գրուած պարտքերի վերադարձ:

Ալավերդի խոշորացուած համայնքի մէկ այլ գիւղում Ակներում նոյնպէս ճգնաժամային իրավիճակի կայունացմանն են սպասում: Բայց ոչ թէ Ռուսաստան գնալու, այլ նորաստեղծ *բիզնես* ընդլայնելու նպատակով:

ԽՈՊԱՆ ԳՆԱԼ, ԹԵ՛ ՄՇԱԿԵԼ ԽՈՊԱՆ ՀՈՐԸ

»»» 23-ամեայ Նուր Շալինեանը մասնագիտությամբ *մետալուրգ* է: Երբ աւարտել է տեղի արհեստագործական ուսումնարանը, Ալավերդու պղնձաձուլարանը փակուել է, աշխատանք ունենալու հեռանկարը՝ մարել: Երկու տարի առաջ ընկերների հետ գիւղատնտեսական *կոոպերատիւ* են հիմնել, վարկ վերցրել եւ տարբեր մշակաբույսեր (լոլիկ, վարունգ, սմբուկ, պղպեղ, ֆիզալիս, լոբի, ոլոռ) ու հատապտուղ (ելակ) են աճեցնում: Տանձի եւ կեռասի *խնտենսիւ* այգիներ էլ ունեն:

«2019-ին բանակից վերադարձել եմ ու գնացել Ռուսաստան: Էստեղ դաշտերում ելակ ենք մշակել՝ ընկերներով, բարեկամներով: Գիւղից մեզ մօտ շատ մարդ էր գալիս աշխատելու: Ու մտածեցինք, որ հնարաւոր է կարողանալք Նոյն բանը Էստեղ անել: Կլիման համեմատեցինք, հասկացանք, որ հեշտութեամբ կարելի է անել: Ու չսխալուեցինք. հողն էլ, կլիման էլ բարենպաստ են», - պատմում է Նուրը:

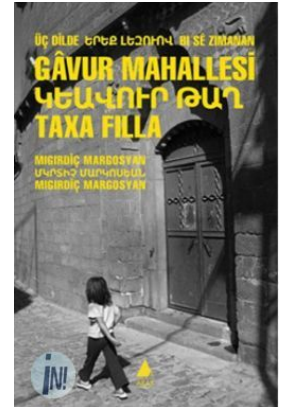
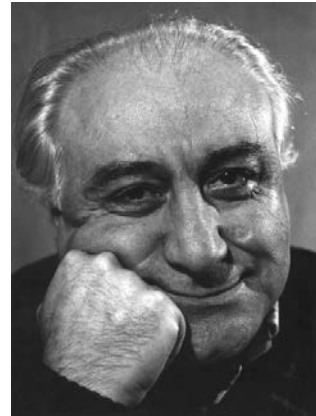
Հողի մշակութիւնը սկսել են երեք հեկտարից՝ հասցնելով մօտ վեցի եւ կարողանում են *սեզոնային* աշխատանքով ապահովել 20-30 գիւղացու: Այնպէս չէ, որ դժուարութիւններ չեն ունեցել: ՄԱԿ-ի Միգրացիայի միջազգային կազմակերպութեան դրամաշնորհով եւ սեփական համաներդրումով Նորոգել են գիւղի ոռոգման ջրի ներքին ցանցի մաշուած խողովակներն ու Ակների՝ քսան տարուց աւելի չորոգուող վարելահողեր ջուր են հասցրել:

«Հիմա շատ *նորմալ* գալիս է, օգտւում են բոլորը, ովքեր հող են մշակում: Տասը հեկտարից աւելին արդեն մշակում է: Քանի որ կլիման չորային է, ջուրը մենակ դաշտ է մտնում, առաջուայ նման գիւղին չի հասնում», - ասում է Նուրն ու թուարկում իրենց գործին աջակից այլ կազմակերպութիւնների անուններ. «Կանաչ արահետ»-ի կողմից, օրինակ, գիւղատնտեսական սարքաւորումներ են ստացել, մի քանիսն էլ գնել են սեփական միջոցներով:

Արտադրանքի սպառման շուկան Ակներն է եւ Ալավերդին: Ըստ Նուրի՝ ապրանքը տեղում վերջանում է:

Կորոնավիրուսի համավարակի պատճառով Նախորդ տարուայ արդիւնքը երիտասարդ գիւղատնտեսներին չի գոհացրել: Բայց ստեղծուած ճգնաժամը Նոր գործի խթան է դարձել. որոշել են պահածոների արտադրամաս հիմնել, մշակել սեփական արտադրանքն ու գիւղում աշխատատեղեր ստեղծել:

ՈՐ ԵՄ Է ՆՇԱՆԱԻՐ ԳՐՈՂ ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Պոլսահայ գրականութեան ներկայ կարեւորագոյն ներկայացուցիչներէն՝ գիւղագիր Մկրտիչ Մարկոսեան իր մահկանացուն կնքած է 2 Ապրիլ 2022-ին:

Ան ծնած էր 1938ին, Տիգրանակերտի այսպէս կոչւած «Կեաւորի թաղ»ին մէջ, որ ապագային դարձաւ իր գիրքերէն ամենէն յայտնիին խորագիրը:

Նախնական կրթութիւնը ստացած է տեղւոյն վարժարաններուն մէջ եւ ապա Պոլսոյ մէջ յաճախած է Պեգ-ճեան Մայր Վարժարան և Կեդրոնական երկրորդական վարժարան: Բարձրագոյն կրթութիւնը ստացած է Նոյն քաղաքի համալսարանին մէջ՝ հետեւելով իմաստասիրութեան ճիւղին:

1966-1972 թուականներու միջեւ ստանձնած է Սուրբ Խաչ Դպրեմանքի տնօրէնի պաշտօնը, դասաւանդելով Նաեւ փիլիսոփայութիւն, հոգեբանութիւն, հայերէն լեզու եւ գրականութիւն առարկաները:

Իր գրական առաջին փորձերը յոյս տեսած են «Մարմարա» օրաթերթին մէջ: Անոնք աւելի ուշ հաւաքուած են «Մեր Այդ Կողմերը» անուն հատորին մէջ: Անոր գործերէն են նաեւ՝ «Տիգրիսի Ափերէն», «Համրիչի հատիկներ» եւայլն:

Մարկոսեան իր ստեղծագործութիւններուն մէջ Տիգրանակերտը կը ներկայացնէ իր հայով, ասորիով, հրեայով, եգիպտիով, թուրքով ու քիւրտով, իրեն յատուկ գաւառախառն լեզուով:

Հայերէն ու թրքերէն յօդուածներով ու գեղարուեստական գործերով աշխատակցած է թրքական մամուլին: Տիգրանակերտի փողոցներէն մին կոչուած է իր անունով: ■

Տարածք արդէն ունեն, հիմա զբաղւում են կահաւորմամբ եւ անհրաժեշտ սարքաւորումների ձեռքբերմամբ:

«Հեռանկար բոլոր տեղերում էլ կայ, դէպի աւելի լաւ գնալու քայլեր: Ուղղակի մարդիկ հեշտին են ձգտում. գնան, մի քանի ամիս աշխատեն, գան, հանգստանան, էի գնան: Բայց չէ՛, երբ քո տանն ես, աւելի յարմար է: Եւ ինչ էլ անես, ստացւում է», - եզրափակում է Նուրը: ■

Տ.Ճ.

(Ալիք Մեղիա)

La fondation ARMENIA, à Genève, communique :

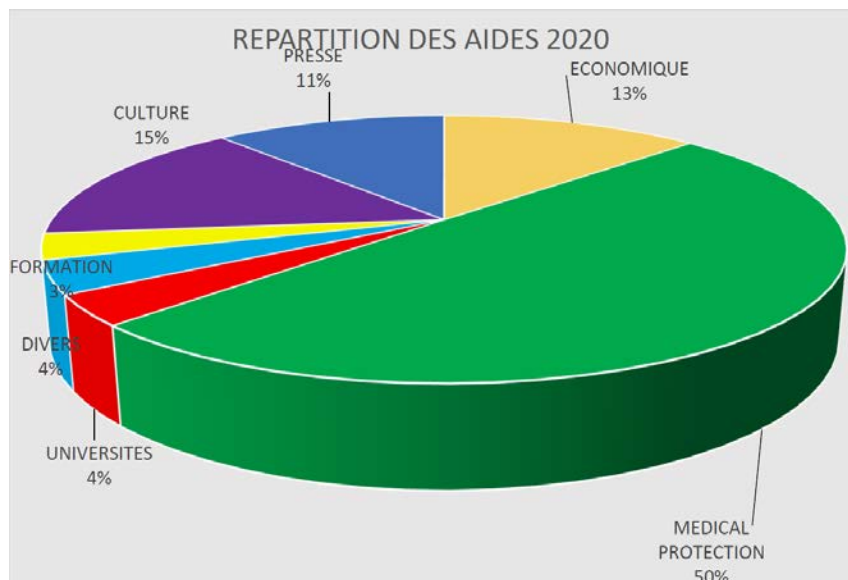
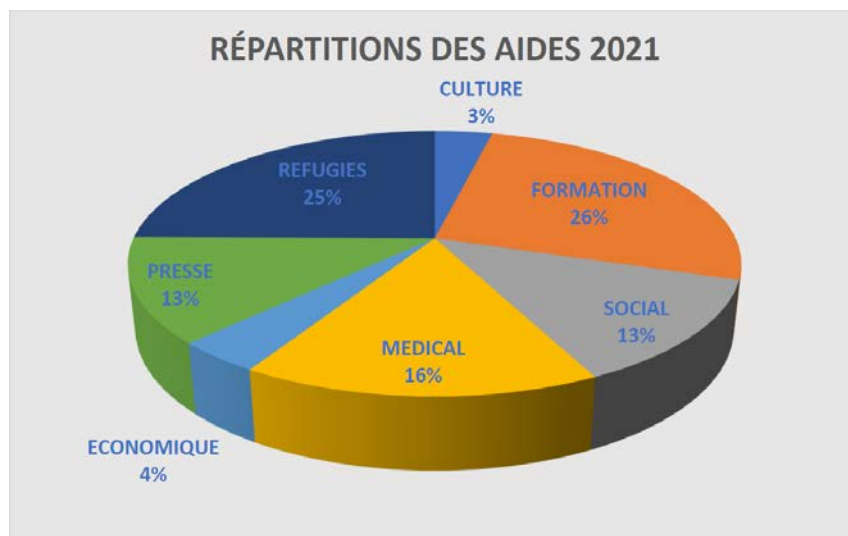
Extrait du rapport de gestion 2021 de la fondation Arménia

L'ensemble des projets

En 2021, le Conseil de la fondation s'est prononcé sur 56 projets dont 8 projets récurrents. Il en a retenu 41 pour l'exercice 2021 (37 en 2020). Ces projets ont été financés par les propres revenus de la fondation et par les fonds récoltés cette année et l'année précédente.

Ainsi, pour 2021, les aides statutaires représentent un total de CHF 317'495.27 (CHF 496'845.15 en 2020), en baisse de CHF 179'349.88 à savoir une baisse de 36.09%. Cette baisse s'explique principalement par la forte baisse des fonds récoltés.

La répartition des projets

En 2021, on constate la prépondérance des dépenses pour la formation, l'aide aux réfugiés, au détriment du médical, de la culture et de l'économique, relativement à l'année précédente.

La répartition selon les genres de dépense reste toutefois discutable. En effet, un projet comme le PROJET R8-2021 AGBU HYE GEEN est à la fois un projet de type social et économique. Ou encore, le PROJET R2-2021 TROUPE DE DANSE SANAHIN est à la fois un projet social pour la Communauté et un projet de formation.

En revanche, la répartition illustre la diversité des projets traités. Elle montre aussi que d'une année sur l'autre, les besoins évoluent en fonction de la situation sanitaire et géopolitique. >>>

>>> Fondation Arménia - Dons reçus en 2021

D'une façon générale, les montants se situent entre CHF 50.- et 15'000.- environ. Il s'agit toujours de personnes ou associations connues des membres du Conseil.

Nous avons reçu 18 dons pour un total de CHF 30'837.30 en 2021.

La totalité des dons reçus en 2021a été utilisée pour financer des projets de cet exercice.

Toutes les attestations nécessaires pour les déductions fiscales ont été envoyées. Pour les éventuelles réclamations, il est préférable de vérifier au préalable qu'un don a bien été effectué en faveur de la fondation et non d'un tiers. Vous pouvez ensuite faire votre demande à jv.nigolian@bluewin.ch ou par téléphone au 079 889 35 13.

Les projets spécifiques à SOS LIBAN et SOS Médical

	CODES PROJETS	SOS	PROJETS	CHF
1	30-2021	LIBAN	MEKHITARISTES ECOLE LIBAN	9'357.03
2	32-2021	MEDICAL	NOUVEAUX-NES DE GUERRE	4'193.23 2'983.78
3	40-2021	MEDICAL	VILLAGE DE NAKHITCHEVANIK	24'900.- 5'727.13 11'468.88
4	41-2021	LIBAN	UNITED ARMENIAN COLLEGE	10'231.53
5	43-2021	LIBAN	AGBU LIBAN	33'398.53
6	44-2021	MEDICAL	DIVERSES AIDES REFUGIES	15'373.22
7	45-2021	LIBAN	SOUTIEN PSYCHOSOCIAL LIBAN	17'967.60

Tous les fonds récoltés pour les actions SOS LIBAN et SOS MEDICAL ont été attribués et versés. Les comptes y relatifs ont été clôturés. ■

La fondation arménienne **MIASSINE** annonce la création de son association sœur à Genève afin de développer la relation privilégiée qu'elle a depuis le début avec la Suisse.

MIASSINE, qui signifie **“Ensemble”** en arménien, est née de la nécessité de bâtir des projets fédérateurs entre l'Arménie et la Suisse. Son OBJECTIF est de créer des synergies et des échanges entre les deux pays dans les secteurs clefs comme la formation professionnelle, le développement local, l'entrepreneuriat social et la promotion des jeunes artistes d'Arménie.

Comme les programmes de MIASSINE sont intégralement financés par les dons de ses membres et sympathisants et par la soumission de projets de coopération au développement auprès de bailleurs de fonds institutionnels variés, MIASSINE recherche activement de nouveaux donateurs pour pérenniser son action et développer ses nouveaux projets.

En adhérant à l'association suisse **MIASSINE** vous serez à nos côtés pour améliorer les conditions de vie et de travail des jeunes Arméniens et leur donner l'opportunité de réaliser leur rêve.

Votre DON peut changer leurs vies. Votre ENGAGEMENT nous donne de la force et les moyens d'AGIR durablement.

Rejoignez-nous en remplissant le formulaire sur <http://www.miassine.org> et en envoyant votre cotisation annuelle (100CHF) à l'Association MIASSINE SUISSE IBAN CH37 0900 0000 1562 2021 1 ou virement postal 15-622021-1.

«ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՐԱՏԵՍԻԼ 2022»-Ն ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Մալենայի փայլուն յաղթանակից յետոյ «Մանկական Երատեսիլ» երգի 20-րդ մրցույթը դեկտեմբերի 11-ին տեղի կ'ունենայ Երևանի Կարեն Դեմիրճեանի անվան մարզահամերգային համալիրում: Այս մասին յայտարարում են Երոպական հեռարձակողների միությունը և Հայաստանի Հանրային հեռուստաընկերությունը:

«Մանկական Երատեսիլ»ը Երևանը հիւրընկալում է արդեն երկրորդ անգամ՝ 2011 թուականին Վլադիմիր Արզումանեանի «Մամա» երգի յաղթանակից յետոյ: Հայաստանը «Մանկական Երատեսիլ» մրցույթի պատմութեան ամենայաջողակ երկրներից մէկն է՝ 14 անգամ մասնակցել է և միշտ լաւագոյն տասնեակում տեղ է զբաղեցրել: «Անհամբեր ենք տեսնելու, թէ ինչպէս են Երևանի մեր գործընկերները գործի դնելու այն բացառիկ ոգևորութիւնն ու աւիւնը, որ ունեն «Մանկական Երատեսիլ» մրցույթի հանդէպ», - ասել է «Մանկական Երատեսիլի» գործադիր ղեկավար Մարտին Օսթերդալը: ■

(Panorama.am)

VAROUJAN CHETERIAN - RENCONTRE

par Lerna BAGDJIAN

L'été 2021 venait de refaire surface à Genève le jour où l'on s'est retrouvés sur un banc au Parc des Bastions, Varoujan Cheterian et moi-même, après de longues années. Après avoir échangé sur des formalités banales du type "que deviens-tu" ou "comment va la famille", notre discussion s'est rapidement orientée sur ce qui nous a motivé à nous retrouver; nos volontés similaires pour tisser des liens avec l'Arménie relatif à nos passions respectives. Cet ami d'enfance de l'école arménienne, désormais âgé de 25 ans, me parlait alors de manière vague de fréquence, expérimentation sonore, et réflexion. Des mots qui l'embarquèrent dans une aventure un an après qui est loin d'être finie.

Varoujan Cheterian se définit comme artiste sonore et musicien électronique. En parallèle, il travaille également comme *sound designer* et ingénieur son. Suisse d'origine arménienne, Varoujan a toujours été plongé dans le monde musical et dans le milieu culturel genevois depuis son plus jeune âge. Très tôt, il s'approprie la scène musicale avec ses groupes de musique, enchaîne les concerts et les enregistrements. Au conservatoire, il étudie la composition, l'électroacoustique ainsi que la batterie jazz. Après un bachelor en sociologie et relations internationales à Genève, il se redirige vers des études sonores. Il étudie actuellement aux Beaux-Arts de Berlin en art sonore et étude du son. "Je préfère largement souffrir des instabilités du "freelancer" que des contraintes du bureau moderne", précise-t-il.

Une liberté, qui lui permettra de passer un mois en Arménie dans le cadre d'un projet artistique. C'est à la suite d'une résidence artistique au printemps 2021 en Espagne que Varoujan lancera cette initiative, soutenue par la curatrice de la résidence, Elena Azzedin. À l'aide d'une bourse européenne, Varoujan et Elena se rendent ainsi en Arménie accompagnés chacun d'un ami, Selu Herraiz et Sanjay Rai, photographes et réalisateurs. Le quatuor vivra durant un mois au diapason des mœurs de Byurakan, village arménien situé dans le marz d'Aragatsotn, pour mener des interventions artistiques dans un lieu atypique que Varoujan avait repéré au cours d'un précédent voyage: le télescope radioptique d'Orgov, unique télescope radioptique sur cette terre.

Ceux qui auront vu l'intervention live de l'iconique groupe arménien "The Bambir" auront repéré cette impressionnante coupole concave qui fascine plus d'un artiste. Le télescope radioptique d'Orgov, également connu sous le nom de ROT54, ou radiotélescope à miroir Herouni, a été construit entre 1975-1985 et a été actif entre 1986-1990 avant que son utilisation ne soit interrompue. Abandonné durant des années, il est désormais en processus de réactivation.

Au travers des interventions artistiques, l'idée que soutiennent Varoujan et ses collègues n'était pas simplement d'utiliser le lieu comme fond scénogra-

phique, mais de le considérer comme source première de création, chacun dans son domaine d'expertise; Elena pour les interventions, Varoujan pour le son. À l'aide d'instruments techniques de diffusion du son dans la matière, tels que des transducteurs, exciteurs ou encore microcontacts, Varoujan est allé à la rencontre du son de la matière elle-même, en y tapant dessus par exemple, ou simplement en observant la neige qui y fondait. "Parfois, on n'avait même pas besoin d'intervenir, la nature elle-même faisait les choses".

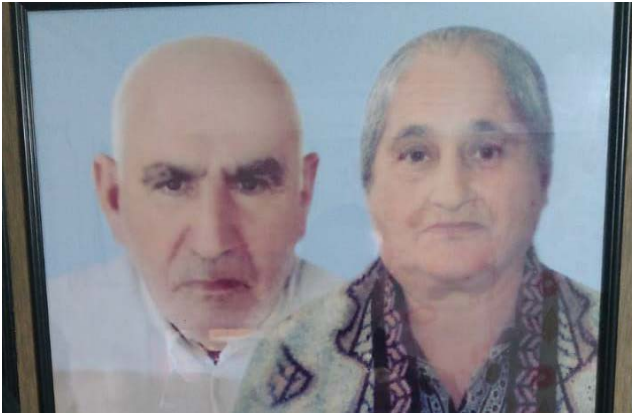
Voilà déjà plusieurs années que Varoujan travaille sur la notion de réflexion d'acoustique et réverbération, ce lieu est ainsi pour sa recherche une très grande source de création. Par sa forme concave, le télescope métallique offre de larges variations de fréquences raisonnantes et des qualités sonores impressionnantes.

La bourse reçue était pour mettre en place une collaboration avec Bohemnots Radio, une radio arménienne de la scène artistique à Erevan. Par leur intermédiaire, Varoujan a eu l'occasion au cours de leur séjour de donner un concert à l'Ayrarat, bâtiment culturel iconique de l'ère soviétique, en y faisant ainsi partager les sons enregistrés au travers d'un set qu'il avait composé. Pour la suite, Varoujan tient également à se rapprocher d'avantage de la scène artistique de Yerevan, "un petit monde où tout le monde se connaît". Varoujan observe que 80% des DJ et artistes musicaux rencontrés sont des femmes. "Tandis que le machisme et le sexisme est très persistant en Europe dans la sphère musicale, nous étions surpris en bien de voir la force des femmes et leur manière de s'assumer dans ce domaine ici. Il faut savoir que la guerre a laissé beaucoup de traumatismes psychologiques auprès des jeunes hommes", précise-t-il.

Accueillis chaleureusement par les habitants de Byurakan, le quatuor s'est familiarisé avec la culture arménienne. Varoujan s'est rendu compte que les Arméniens avaient un rapport très ancien avec le cosmos et le ciel. Une fascination pour l'intangible que l'on retrouve dans ses recherches de tous les jours.

Constamment en investigation pour percevoir la matérialité du son, naviguant entre la technique >>>

ՍԵՐԺԻԿ ԵՒ ԷԼԼԱ ՎԱՐՂԱՆԵԱՆՆԵՐԻ ՃԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ԱՌԱՒՕՏԸ ՀԱԴՐՈՒԹՈՒՄ

Ամուսիններ Սերժիկ և Էլլա Վարդանեանները 2020-ի հոկտեմբերի 10-ի առաւօտեան Հաղորդի իրենց տանը սպասում էին տարիանոց մեքենային, սակայն այլևս անհետ է եղել մօտենալ նրանց տանը: Աղբեջանցիները շատ մօտ էին, նրանց տունը՝ ուղիղ նշանառութեան տակ: Հենց հոկտեմբերի 10-ին էլ Արցախի Հաղորդ քաղաքը յայտնուեց Աղբեջանի զինւած ուժերի վերահսկողութեան ներքոյ, իսկ քաղաքը գրաւած զինծառայողները գնդակահարեցին 71-ամեայ Սերժիկ Վարդանեանին և 68-ամեայ Էլլա Վարդանեանին:

Սերժիկ Վարդանեանը ծնուել է 1949 թուականին, Էլլա Վարդանեանը՝ 1952-ին: Նրանք իրենց որդու՝ Նուէրի հետ ապրում էին Հաղորդ քաղաքում: Սերժիկ և Էլլա Վարդանեանները թոշակառուներ էին, իսկ Նուէրը խանութներից մեկում բանուոր էր աշխատում: Տարիներ առաջ Սերժիկ Վարդանեանի ծախ ոտքը փտախտի (գանգրենա) հետեւանքով անդամահատուել էր, նա տեղաշարժւում էր անուասայլակով, բացի այդ՝ շաքարային դիաբետ ուներ: Էլլա Վարդանեանն էլ սրտային հիւանդութիւն ուներ:

Վարդանեանների որդին՝ Նուէրը, «Հետքի» հետ զրոյցում պատմում է, որ 2020-ի պատերազմի սկսուելուց օրեր առաջ Ստեփանակերտում հօրը ճողուածքի վիրահատութիւն են արել: Սեպտեմբերի 28-ին բժիշկը զանգահարել է Նուէրին, ասել, որ գայ հօրը տուն տանի: Նոյն օրը Նուէրը Սերժիկ Վարդանեանին բերել է Հաղորդ, իսկ ինքը պահեստազօրի կազմում մեկնել Հաղորդի դիրքեր:

Նուէր Վարդանեանը հոկտեմբերի 6-ին հրազենային վիրաւորում է ստացել: Նրան տեղափոխել են Նախ Ջաբրայիլի զինուորական հոսպիտալ, ապա՝ Ստեփանակերտ:

Հաղորդի քաղաքապետ Վահան Սաւադեանը «Հետքին» պատմել է, որ հոկտեմբերի 8-ին հեռախօսով զրուցել է Էլլա Վարդանեանի հետ, ասել է, որ մեքենայ է ուղարկում նրանց հետեւից, թող պատրաստուեն, որ դուրս գան քաղաքից:

«Կինն ասեց՝ դեռ պատրաստ չենք, թո՛ղ պատրաստուենք: Հենց անելի շուտ պատրաստ լինենք,

VAROUJAN CHETERIAN RENCONTRE

»»» et la création, l'on peut définir que Varoujan Cheterian est en quelque sorte un architecte du son.

Désormais de retour à Berlin, Varoujan a l'intention de réaliser un documentaire de ce projet, et d'ici quelques temps, une exposition. Tombés amoureux du village et de leurs habitants, Elena et lui-même seront de retour à Byurakan en septembre prochain.

Depuis longtemps, Varoujan puise dans ses origines et s'inspire des virtuoses de son domaine, tel que le grand compositeur Djivan Gasparyan, pour créer et chercher des synergies avec ses études. Ce premier projet concret in situ marque désormais le premier point de croix d'une longue broderie liant son domaine professionnel, sa passion, et sa patrie. ■

L.B.

մենք կը զանգենք, աստոն կ'ուղարկէք: Ամսի 9-ին ասել են, քաղաքում մնացած բնակիչները եկել են վարչակազմի շէնք, իրենց հարւաններից էլ մի քանի հոգի կային, բայց իրենք չկային: Նորից զանգեցի իրենց, կինը ասեց, որ վաղը առաւօտ պատրաստ կը լինեն, թող աստոն գայ: Դէ էլ ո՞վ իմանար, թէ վաղը առաւօտ ինչ կը լինի, ամսի 10-ին էլ հնարաւոր չէր իրենց հանելը: Տունը ձորի մօտ էր, թուրքերը հենց էդ կողմով էին մտել», - յիշում է Հաղորդի քաղաքապետը: Վերջինս նոյնպէս հոկտեմբերի 10-ին վիրաւորուել է և քաղաքում մնացած միւս բնակիչների հետ տարիանուել:

Նուէր Վարդանեանը պատմում է, որ պատերազմի աւարտից յետոյ Հաղորդում որոնողական աշխատանքների ընթացքում փրկարարներն ու ռուս խաղաղապահները չեն կարողացել յայտնաբերել ծնողների աճիւնները: Նուէրը խնդրել է, որ իրեն թոյլ տան մասնակցել որոնողական աշխատանքներին: 2021թ. յունուարի 4-ին փրկարարական խմբի հետ նա գնացել է Հաղորդ: Իրենց տան բակում յայտնաբերել են Սերժիկ Վարդանեանի աճիւնը՝ կրծքավանդակի հրազենային վնասուածքով, իսկ հարւանի՝ Ելենա Յակոբեանի տան բակում յայտնաբերել են Էլլա Վարդանեանի (նոյնպէս կրծքավանդակի հրազենային վնասուածքով) և Ելենա Յակոբեանի աճիւնները:

Սերժիկ և Էլլա Վարդանեաններին յուղարկաւորել են 2021-ի յունուարի 18-ին, Ստեփանակերտում: ■

(ՀԵՏՔ)

LA SOURCE DU FLEUVE

par Philippe DER SARKISSIAN

Le paysage défile sous mes yeux, je me laisse conduire toutes vitres largement ouvertes sur cette route droite qui nous emmène à Khor Virap: Je suis bien. Je ne m'explique pas pourquoi je suis bien, sur cette terre inconnue et dont je connais la musique des mots sans en connaître le sens, parfois... Et donc une langue que je peux lire sans en comprendre le texte, (trop) souvent. Comment puis-je expliquer ce sentiment d'appartenance à une terre, à un peuple, à notre peuple, comme si le moindre atome de mon corps reconnaissait parfaitement ce pays, alors que mes yeux m'indiquaient le contraire?

Comment tout cela est possible alors qu'un mois auparavant c'était mon épouse qui m'avait imposé ce voyage, car elle n'était pas souvent revenue en Arménie depuis son installation à Genève... Oui «imposé ce voyage»! Mais comment analyser cela? Je suis né dans une famille qui cultivait cette arménité sans que ni ma mère, ni mon père, tous deux arméniens et nés en France, n'éprouvent cette envie de remonter aux sources, une famille qui cultivait cette arménité parce que la seule langue que nous parlions à ma grand-mère était l'arménien, quand bien même le cocktail que je réservais à ma pauvre aïeule était un mélange de français et d'arménien médiocre!

Alors nous regardions Aznavour à la TV, Verneuil au cinéma et encore Mike Connors dans la série policière «Mannix» (que les moins de 50 ans ne peuvent pas connaître). J'allais à l'école arménienne du mercredi après-midi et j'ai appris à lire l'arménien. Mais l'Arménie était pour mes parents (en tout cas c'est que je ressens et analyse aujourd'hui) un concentré de mauvaises nouvelles, car ce pays avait connu trois séismes et un ... tremblement: Un génocide, le joug soviétique, et encore un pays devenu RSSA et protégé par le Kremlin tout en l'étouffant aussi par ce passage obligé et imposé d'une nouvelle culture et d'une nouvelle langue... Et ensuite cette mafieuse nomenklatura aux commandes d'un pays qui avait énormément de peine à se relever, et enfin, avant que de retrouver cette

souveraineté si souhaitée, un séisme de magnitude 7 sur l'échelle de Richter...le 7 décembre 1988.

Sans doute, beaucoup d'Arméniens de cette génération revivaient-ils le témoignage de leurs parents d'un génocide oublié, aussi de souffrances diverses, de l'arrivée au port de Marseille, et, comme l'a si bien mis en scène Henri Verneuil: le tampon encreur que lève bien haut le cynique officier de l'immigration, pour finalement l'écraser sur un papier officiel, l'un des plus horribles mots de la langue française apparaît soudain et en rouge sang: APATRIDE. Un pays plusieurs fois millénaire et une vie réduite en un seul et unique mot: Vous ne venez plus de nulle part, vous n'existez plus que par ce document officiel.

J'ai donc vécu tout cela moi qui suis né en 1964, j'ai vécu tout cela mais «en mots», par ma mère, ma grand-mère et encore bien d'autres témoignages qui étaient loin de me conforter dans la découverte de mon pays d'origine au point que telle la neige qui recouvre lentement un paysage en le rendant presque informe, cette neige ne se transforme graduellement en permafrost...Vous en oubliez presque votre pays d'origine mais... Pas tout à fait, tout de même car nos églises étaient devenues nos embrassades et nos points de rencontres et nos prêtres heureusement bien présents dirigeaient l'ensemble au rythme de leurs encensoirs.

Le paysage défile sous mes yeux nous sommes arrivés la veille à Zvartnots, l'aéroport international où la douanière m'a demandé d'où je venais sans qu'elle ne sache jamais, ô combien cette question simple, était devenue essentielle. J'ai cette impression de découvrir la pièce maîtresse qui manquait à mon puzzle...La radio est calée sur 106 Mhz et elle diffuse une musique internationale et donc américaine avec des rimes pauvres et un rythme cadencé. J'observe des choses invraisemblables, disparates et complètement absurdes depuis le siège passager de cette berline: À la faveur d'un ralentissement, je vois deux gars qui jouent visiblement aux échecs sous la pile du pont qui enjambe la voie rapide, et ici je vois un paysan qui, au moyen d'une corde ballade une vache sur le terre-plein centrale de cette même voie... Mais bon sang où suis-je, ici? Au beau milieu de ces personnages kafkaïens. Je ne peux m'empêcher d'en rire au grand étonnement de Sergei qui trouve ces situations plutôt anodines. Mais c'est cela aussi l'Arménie: le carrefour de l'absurde, parfois.

Serguei mon beau-père m'avait dit peu avant: «Bon je dois acheter un peu de cognac chez un pote et si tu veux nous pourrions aller à Khor Virap, ensuite...C'est sur la route...Alors...».

Bien sûr qu'il m'avait menti Sergei, Khor Virap n'était pas tout à fait sur la route, mais il avait ce désir de me faire découvrir cette endroit en priorité et >>>

CROISSANCE ÉCONOMIQUE ET PROTECTION DE LA NATURE EN ARMÉNIE: LA SUISSE LANCE UN PROJET DE CHF 4'500'000

(Crédit photo: DFAE)

Le 4 avril 2022, la Direction suisse du Développement et de la Coopération (DDC) a approuvé un montant de CHF 4'500'000 pour un projet annoncé précédemment "Paysages vivants pour le développement du marché en Arménie". Ce projet aidera l'Arménie à combiner de manière innovante la conservation de la nature et la croissance économique au profit des personnes les plus démunies. Le projet est mis en œuvre par le Fonds mondial pour la nature (WWF) et l'ONG *Strategic Development Agency* dans le cadre d'un programme régional plus large, le Fonds pour les éco-corridors du Caucase (ECF).

L'écorégion du Caucase est l'une des zones les plus riches du monde en termes de diversité biologique. Dans le même temps, l'écosystème montagneux de l'Arménie est une source de production importante pour les communautés rurales. Toutefois, l'état écologique du pays se détériore rapidement, menacé par l'impact du changement climatique et la mauvaise gestion des terres et des ressources naturelles. Les niveaux élevés de pauvreté rurale reflètent la mauvaise situation écologique. Jusqu'à présent, les politiques actuelles n'ont guère permis de relever le triple défi de la pauvreté, de la destruction de l'environnement et des effets du changement climatique.

Pour relever ces défis, le projet financé par la Suisse "*Paysages vivants pour le développement du marché en Arménie*" vise à améliorer les revenus des agriculteurs et des entreprises rurales dans les zones reculées, grâce à une utilisation plus économique et plus durable des ressources naturelles locales. Dans le but de lier la croissance économique, la protection des ressources naturelles et la biodiversité, il contribue également à la promotion des politiques en matière d'environnement et de changement climatique. Le cœur du projet est le développement d'un tourisme respectueux de l'environnement qui profitera principalement à la population rurale et pauvre. La cible de ce tourisme inclusif, complémentaire à la politique nationale officielle en matière de tourisme, a un fort potentiel d'expansion en Arménie et dans le Caucase du Sud.

Le projet durera huit ans, avec des fonds s'élevant à

LA SOURCE DU FLEUVE

malgré le peu de mot que mon inculture crasse de la langue arménienne m'empêchait de prononcer, nous nous comprenions: Khor Virap! Un endroit hautement symbolique qui réunissait cette fierté d'être chez moi dans ce monastère, creuset de notre religion née elle aussi dans la souffrance, par Saint Grégoire l'illuminé qui y fut jeté dans un puits profond pour séjourner, ici, 12 ans dans l'humidité et l'obscurité, aussi par cette double rangée de fil de fer barbelés que l'on observait au loin et qui me rappelait notre passé, en révélant nos cicatrices, et enfin comme cet Ararat majestueux hérissé de neige et imposant qui nous observe impassible et grandiose à la fois, comme si mon pays me disait: «Je suis là et te protège maintenant que tu es venu». Et c'est bien en foulant notre terre que nos racines respectives peuvent enfin s'ancrer.

Nos grands-parents nous ont expliqué le génocide, leurs exodes, leurs souffrances, leurs déchirements et nous avons eu l'histoire et la culture, nos danses et la musique de Komitas, nos stars populaires et nos petits plats mais, parfois, sans ce besoin essentiel de remonter le fleuve jusqu'à sa source, comme un rejet de cette souffrance, comme une catharsis... Cela je l'ai compris tardivement et grâce à mon épouse. L'Arménie, n'est pas un voyage, c'est un pèlerinage. ■

Ph. D.S.

(À suivre)

ԿԱՐՈ ՓԱՅԼԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՃԱՆՉՑՈՂ ՕՐԻՆԱԳԻԾ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԱԾ Է ԹՈՒՐԵԻՈՅ ԽՈՐԻՐՈՂԱՐԱՆ

Թուրքիոյ խորհրդարանի հայ պատգամաւոր Կարո Փայլան Չայոց Ցեղասպանութիւնը ճանչցող օրինագիծ ներկայացուցած է Թուրքիոյ խորհրդարան:

«Ակօս»-ի տեղեկութիւններով՝ Կարո Փայլանի ներկայացուցած օրինագիծով կ'առաջարկուի ճանչնալ Չայոց Ցեղասպանութիւնը, յստակացնել պատասխանատուները, հասարակական վայրերէն հեռացնել պատասխանատուներուն անունները, փոխաբերել տեղադրել Ցեղասպանութեան դէմ կանգնածներուն անունները, տուժածներուն եւ անոնց ժառանգներուն Թուրքիոյ քաղաքացիութիւն տալը: ■

(ԵՌԱԳՈՅՆ)

CHF 4'500'000, et sera mis en œuvre dans les régions de Tavush, Lori, Syunik et Vayots Dzor en Arménie.

Le projet fait partie d'un programme régional plus vaste, le Fonds pour les éco-corridors du Caucase (ECF), financé par le ministère fédéral allemand de la coopération économique et du développement (BMZ) et la banque de développement KfW. La composante arménienne est mise en œuvre par le WWF-Arménie, en partenariat avec l'ONG *Strategic Development Agency*. ■

NOUVELLE DONNE DANS LE SUD CAUCASE

par John MACKENZIE

Tandis que l'armée russe s'enlise en Ukraine, le sort des Arméniens du Karabagh qui doivent leur survie aux forces de maintien de la paix de Moscou est de plus en plus incertain.

« Nous sommes comme des brebis enfermées dans une cage, entourés de loups aux dents longues. Les loups n'attendent qu'une occasion pour que la grille s'ouvre et déchiquètent leur proie ». En déplacement en France à l'invitation de l'ONG, SOS Chrétiens d'Orient, le primat du diocèse d'Artsakh de l'Église arménienne Apostolique Mgr Vrtanès Aprahamian ne pouvait être plus explicite. La portion congrue de territoire qui échappe encore au contrôle de l'Azerbaïdjan après la guerre des 44 jours de l'automne 2020 sera-t-elle anéantie à la faveur de l'affaiblissement de la Russie ?

(Crédit photo: Grigory Sysoev/SPUTNIK)

C'est pourtant une évidence, les Arméniens ont beaucoup à craindre de l'enlèvement russe en Ukraine. La veille du déclenchement du conflit, le président azéri Ilham Aliyev était à Moscou pour conclure une sorte de pacte de non-agression. De quoi nourrir de sérieuses inquiétudes en Artsakh, petite république autoproclamée indépendante en 1991, qui depuis novembre 2020 a confié sa destinée à la seule Russie et ses 2 000 soldats de maintien de la paix. Rien d'étonnant si le russe a été décrété seconde langue officielle de la république quelques semaines après le cessez-le-feu. Car l'Arménie, grande perdante de la guerre, ne peut plus prétendre à son statut d'État garant de l'intégrité de sa petite sœur doublement enclavée et à la merci d'un nettoyage ethnique de la part de l'Azerbaïdjan.

En dépit d'une victoire militaire obtenue de haute lutte en 1994, les forces arméniennes n'avaient pu traduire cet avantage en victoire politique, l'Artsakh n'ayant été reconnu ni par la communauté internationale, ni même par la République d'Arménie. Erevan n'ayant jamais voulu reconnaître l'Artsakh, du moins seule, afin de ne pas apparaître comme pays belligérant aux yeux de la communauté internationale; le contrôle de 14% du territoire reconnu comme azerbaïdjanais serait perçu comme une annexion de la part de l'Arménie. Ce qu'aucune réso-

lution de l'ONU n'avait établi à ce jour. Depuis la défaite de 2020, aucun haut dirigeant arménien, à l'exception du catholicos Karekine II, patriarche suprême de l'Église nationale, ne s'est rendu à Stepanakert. Tandis que la société arménienne et sa classe politique ultra polarisée peinent à se relever du traumatisme de la défaite, l'Azerbaïdjan considère la question du Karabagh comme réglée.

Selon un décompte établi par le Défenseur des droits arménien, près de 1 500 monuments arméniens seraient passés sous le contrôle de l'Azerbaïdjan après le conflit. Parmi eux figurent 161 monastères et églises, 345 pierres tombales historiques et 591 khatchkars (pierres croix). Une partie a été détruite, sans émuouvoir l'UNESCO, tandis que la cathédrale Saint-Sauveur de Chouchi a subi des «travaux de restauration» visant à lui ôter toute trace de son passé arménien.

Un nettoyage ethnique à petit feu

Le 8 mars, les quelque 110 000 habitants du Karabagh ont été privés de gaz naturel et donc de chauffage. Le principal gazoduc fournissant du gaz provenant d'Arménie a été endommagé par les forces azerbaïdjanaises au niveau de la ville de Chouchi, interdisant aux forces russes d'intervenir. Si des travaux de réparation ont été réalisés le 19 mars, deux jours plus tard, la population arménienne s'est retrouvée à nouveau privée de gaz, alors que les températures hivernales descendent en dessous de zéro. Conséquence: les boulangeries locales se sont vues dans l'incapacité de cuire du pain, créant une pénurie. Les écoles ont été fermées faute de chauffage. Suffisant pour que Stepanakert crie au «terrorisme humanitaire».

Le 11 mars 2022, la page Facebook de l'Assemblée nationale de la République d'Artsakh a été piratée pour afficher une annonce demandant aux habitants de la région d'Askeran de quitter leur domicile dans un délai d'une semaine. Des tirs réguliers avec des armes de différents calibres, y compris des mortiers, ont été signalés dans des villages situés le long de la ligne de contact, notamment Khramort, Khnapat, Nakhijevanik, Nor Shen, Karmir Shuka, Khnushinak et Parukh. En raison des coups de feu, les travaux agricoles des villageois ont été entravés; des machines agricoles ont été endommagées dans le village de Nakhijevanik. Des bâtiments du village de Parukh ont également été endommagés à la suite de l'intensification des bombardements entre le 8 et le 12 mars. Des civils ont également été blessés. Le 15 février 2022, les forces armées azerbaïdjanaises ont tiré sur un habitant du village de Khnapat qui effectuait des travaux agricoles dans un champ. En raison des bombardements intenses et de la menace réelle, les enfants ont été évacués du village de Khramort le même jour. Le 25 mars, la partie arménienne a subi trois morts et 14 militaires ont été blessés à la suite des attaques des forces armées >>>

NOUVELLE DONNE DANS LE SUD CAUCASE

➤➤➤ azerbaïdjanaises. Le 24 mars, l'Azerbaïdjan a lancé un assaut militaire contre le village de Parukh, dans la région d'Askeran en Artsakh. Il a continué à attaquer les positions de l'Armée de défense d'Artsakh tout au long de la nuit, se poursuivant le lendemain. L'utilisation de drones Bayraktar TB-2 de fabrication turque a fait 14 blessés du côté arménien. Trois militaires sont morts. Les Casques bleus russes auraient négocié avec les forces armées azerbaïdjanaises pour se retirer sur les positions qu'ils occupaient le 23 mars. Cependant, les troupes azerbaïdjanaises sont restées à Parukh, et de nouveaux coups de feu ont été signalés le 26 mars.

Village de Parukh (Crédit photo: Panarmenian.net)

Et on ne compte plus les actions d'intimidations menées par des soldats azéris contre les populations civiles où par le biais de haut-parleurs ils terrorisent la population pour les pousser au départ. Des menaces qui misent à exécution dans les villages de Khramort, Nakhijevanik, Nor Shen et Taghavard passés sous le contrôle azéri par la force des armes. Outre ces méthodes d'intimidation, les forces armées azerbaïdjanaises diffusent l'appel à la prière sur des haut-parleurs, dans l'optique de rappeler aux populations arméniennes qu'elles doivent se soumettre à la loi de l'occupant.

Le gouvernement azerbaïdjanais continue d'employer diverses tactiques pour détruire les infrastructures essentielles nécessaires à la vie quotidienne des habitants du Karabagh. La perturbation du gazoduc qui transite par le territoire sous contrôle azerbaïdjanais et les obstacles créés par la partie azerbaïdjanaise pour sa réparation sont la preuve évidente d'une telle politique. Dans de telles circonstances, il est évident que l'objectif principal de l'Azerbaïdjan est l'expulsion des Arméniens de souche en créant des conditions de vie défavorables, ainsi qu'une atmosphère de peur parmi la population arménienne.

Un nouvel ordre régional

Si le président Macron dans un entretien accordé au

magazine *Nouvelles d'Arménie*, assure que les Arméniens pourront compter sur «le soutien indéfectible de la France» et sur «sa mobilisation» pour obtenir un «traité de paix respectant les exigences de sécurité et de dignité», pour l'heure le poids de la balance penche en faveur de l'Azerbaïdjan et de la perspective de nouvelles livraisons de gaz en vue de pallier les pénuries provoquées par la guerre en Ukraine. Naguère incontournable, le Groupe de Minsk de l'OSCE coprésidé par les États-Unis, la France et le Royaume-Uni est en état de mort cérébrale. Et l'isolement des Arméniens que plus criant.

Village de Khramort (Crédit photo: Armradio.am)

Erevan a donc fini par admettre que l'Arménie ne sera pas en mesure de conserver le contrôle de l'Artsakh, ouvrant la voie à l'Azerbaïdjan pour recouvrer la pleine souveraineté sur le territoire et augurant un avenir incertain pour les résidents arméniens de la région. La concession n'a pas été faite explicitement, mais plutôt via un changement manifeste dans la rhétorique officielle d'Erevan. Après que l'Azerbaïdjan à la mi-mars ait offert un nouveau cadre pour résoudre le conflit, qui comprenait une reconnaissance mutuelle de l'intégrité territoriale des deux pays – ce qui signifierait en fait que l'Arménie reconnaîtrait la souveraineté azerbaïdjanaise sur le Karabakh – l'Arménie a déclaré qu'elle ne s'y opposait pas, ajoutant seulement qu'elle s'attachait à une certaine «garantie des droits et libertés» des Arméniens qui y vivent. Passée au second plan, la question du statut pour l'Artsakh ne se pose pas pour Bakou qui a bien fait comprendre qu'elle ne souhaitait pas que l'ancienne région autonome ne puisse bénéficier d'un statut d'autonomie politique ou encore culturelle. Compte tenu du haut degré de haine anti arménienne entretenu par vingt ans de propagande d'État, il y a fort lieu de croire que toute coexistence pacifique paraît hautement improbable.

De son côté, l'Arménie, qui a entamé un périlleux processus de normalisation avec la Turquie, n'a pas encore dévoilé la nature des concessions ➤➤➤

PREMAT S.A.

IMPORT & EXPORT

9, RUE DES ALPES
CH - 1201 GENEVE
TEL. 022 731 69 35

Tél. +41(0)22 785 01 85

15, ch. Pré-de-la-Fontaine
1217 MEYRIN
Fax +41(0)22 980 02 37
E-mail big-net@big-net.ch

www.big-net.ch

COMMUNICATIONS

DÉCÈS

M. Georges Manoukian, survenu le 13 avril 2022.

Toutes nos condoléances à la famille du défunt.

DONS**Pour Artzakank-Echo**

À la mémoire de M. Masis Alyanak, à l'occasion du 11ème anniversaire de son décès

Mme Etli Alyanak CHF 200.-

Pour la Fondation Armenia**Pour le repos de l'âme de M. Vahram Mouradian**

Meda et Nejdeh Khachatourian CHF 100.-
 Ursula et Daniel Papazian CHF 200.-
 Don anonyme CHF 100.-
 Maral et Alain Wurry CHF 100.-
 Alexandre Favre CHF 400.-

Pour la Paroisse de l'Eglise apostolique arménienne St-Hagop - Genève Région lémanique**À la mémoire de Madame Irma Çilingiryan**

Familles Avakian, Baghdassarian & Sirmakes CHF 600.-

À la mémoire de Monsieur John Kurkjian

Mme Christina Kurkjian CHF 1'000.-

Artzakank-Echo, la Fondation Armenia et la Paroisse de l'Eglise apostolique arménienne St-Hagop remercient vivement les généreux donateurs.

Messes arméniennes en Suisse alémanique

Date	Heure	Lieu	Adresse
22.05.2022	14 30	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG
05.06.2022	14 30	Röm. Kath. Kirche	8600 Dübendorf ZH
10.07.2022	14 30	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG
www.armenische-kirche.ch Pfr.ShnorkTchekidjian Tel: 079/704 74 87			

GALA 2022

Après deux ans d'absence, la **Troupe de danse SANAHIN** présentera son **nouveau Gala 2022** avec un programme entièrement inédit, préparé pour vous par ses danseurs!

Réservez votre soirée du **samedi 21 mai 2022** pour notre spectacle suivi d'un grand dîner et d'une soirée conviviale!

Salle des fêtes de Troinex
Route de Moillebin 20 - 1256 Troinex

Plus de détails ultérieurement

RENDEZ-VOUS

Tous les mercredis: (du calendrier scolaire genevois): de 10h00 à 16h15, cours de l'Ecole Topalian dans les locaux de la Fondation Topalian (à côté de l'Eglise, 64, route de Troinex) pour tous les enfants de 4 à 12 ans, débutants ou avancés. Le repas de midi et le goûter sont servis sur place. Bus de ramassage scolaire à disposition le matin et le soir.

Renseignements: ecole.topalian@centre-armenien-geneve.ch

Tous les mercredis: (du calendrier scolaire genevois): Cours de l'Ecole de danse SANAHIN de l'UAS au Centre Arménien de Genève: de 16h15 à 21h15 avec 4 classes de niveaux et d'âges différents, à partir de 5 ans sans limite d'âge supérieure. Renseignements et inscriptions auprès de Christine Sedef 0797581136

Tous les mercredi: de 14h00 à 18h00, la bibliothèque Saint Grégoire l'Illuminateur du Centre Arménien est ouverte au public. Renseignements: M. Garabed Yelegen Tél. 079 538 51 26 bibliotheque@centre-armenien-geneve.ch

Arménie Culture & Saveurs vous propose des cours:

Tous les lundi: à 18h30, cours d'initiation au jeu d'échecs (dès 16 ans).

Tous les mardi: à 18h30, cours d'arménien occidental pour adultes.

Tous les jeudi: à 18h30, cours d'arménien oriental pour adultes.

Renseignements et inscriptions: Tél. 022 900 01 59

NOUVELLE DONNE DANS LE SUD CAUCASE

>>> (territoriales) vis-à-vis de l'Azerbaïdjan qu'elle devra opérer pour parvenir à une ouverture de la frontière et d'ambassades en Arménie et en Turquie. Ces concessions se matérialiseront sans doute par la perte de nouveaux territoires stratégiques le long de la sinueuse frontière arméno-azerbaïdjanaise, ou encore du tracé d'une nouvelle route reliant l'Azerbaïdjan à son exclave du Nakhitchevan et à la Turquie à travers une portion de territoire arménien dans la bande montagneuse du Siunik. Comme si à Erevan la gestion de crise prédominait sur l'élaboration d'une politique étrangère proactive tenant compte de l'intérêt suprême d'un État à la souveraineté limitée par l'hégémon russe. Sommes-nous retournés à la case départ, c'est-à-dire à la situation prévalant avant le printemps arménien de 1988 ? ■

J.M.

(Conflits - Revue de Géopolitique)

Ndlr: Selon un rapport de l'Institut arménien pour la sécurité internationale (*Armenian Institute for International and Security Affairs - AIISA*), après la signature de l'accord tripartite du 9 novembre 2020 et jusqu'au 31 décembre 2021, l'Azerbaïdjan a mené 77 opérations provocatrices à la frontière avec l'Arménie et dans les villages frontaliers d'Artsakh. Elles ont fait 28 morts et 40 blessés. 86 personnes ont été capturées et 24 sont portées disparues.

ԺԸՆԵՒ ԵՒ ԼԵՄԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

PAROISSE DE L'EGLISE
APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SAINT-HAGOP
GENEVE REGION LEMANIQUE

REQUIEM POUR LE REPOS DE L'ÂME DE DR. JEAN PIERRE BERNHARDT

Le dimanche 20 février 2022, la Sainte Messe et un service spécial de requiem ont été célébrés pour le repos de l'âme de Dr. Jean Pierre BERNHARDT (Fondateur et Président d'honneur de la fondation Suisse pour les enfants malades en République d'Arménie (SEMRA PLUS), à l'église apostolique arménienne Saint-Hagop de Genève.

A l'issue de la commémoration une réception spéciale a été organisée à la mémoire du Dr. Jean Pierre Bernhardt par le comité de l'église Saint-Hagop au Centre arménien.

ԱՄԱԳ ՀԱՐԱԹՈՒՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆԵՐԸ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՑ

Աւագ Հաբթուան բոլոր արարողութիւնները հանդիսաւորապէս կատարուեցան ժնկի Ս. Յակոբ մայր եկեղեցւոյ մէջ Նախագահութեամբ Առաջնորդական Տեղապահ՝ Զոհր. Գուսան Կրդ. Ալճանեանի: Կիրակի 10 Ապրիլ 2022-ին, Ծաղկագարդի պատարագի աւարտին, Զայր Սուրբը կատարեց Դռնբացքի գեղեցիկ ու խորհրդաւոր արարողութիւնը, խնդրելով մեր Փրկչէն որ բանայ ողորմութեան դռները հաւատացեալներու առջև: Ապա Զայր Սուրբը խորանին առջև կատարեց մանուկներու օրհնութեան կարգը ու օրհնուած ձիթեւի ճիւղերը բաժնեց մանուկներուն և հաւատացեալներուն:

Աւագ Զինգշաբթի երեկոյեան ժամը 17:30-ին տեղի ունեցաւ Ուտիլուայի արարողութիւնը ապա ժամը 20:00-ին՝ խաւարման տիտուր կարգը: Իսկ Աւագ Ուրբաթ՝ Փրկչին Խաչելութեան և Թաղման կարգը ու Հաբթաթ երեկոյան՝ ճրագալոյցի Ս. Պատարագը: Կիրակի 17 Ապրիլին, խուռնեամ հաւատացեալներու մասնակցութեամբ, Տեղապահ Զայր Սուրբը հանդիսաւորապէս մատուցեց Չատկական Ս. Յարութեան պատարագը:

SOUVENIR DES DEFUNTS (HICHADAG MERELOTS)

Le lundi 18 avril 2022, deuxième jour de Pâques, à l'occasion du souvenir des défunts, (MERELOTS), un service spécial de requiem a été célébré à 11h30 à l'église Saint Hagop, à la mémoire de tous les défunts, par le prêtre de notre église le Rev. Père Goossan Aljanian.

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՄԵՃ ԵՂԵՈՒՆԻ ՍՐԲՈՑ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ

Կիրակի 24 Ապրիլ 2022-ին, Տեղասպանութեան 107-րդ տարելիցին, որը մեր Սուրբ Նահատակներու յիշատակութեան օրն է, առաւօտեան ժամը 10:30-ին, ժնկի Ս. Յակոբ մայր եկեղեցւոյ մէջ մատուցուեցաւ Ս. Պատարագ եւ ապա կատարուեցաւ Բարեխօսութեան կարգ: Արարողութեան աւարտին, Տեղապահ Զայր Սուրբը եկեղեցւոյ մէջ տուաւ իր բարոգը: Զայր Սուրբը անդրադարձաւ Զայաստանի այսօրուան տիտուր վիճակին շեշտելով, որ Զայոց դատը սփիւռքի խնդիրը չէ միայն այլ՝ համայն հայութեան եւ Զայաստանի իշխանութեան: Ապա եկեղեցւոյ բակին մէջ Ս. Նահատակաց Նուիրուած Խաչքարին առջև կատարուեցաւ խնկարկութիւն ու աղօթք:

Rédaction: Rev. Père Goossan Aljanian

ԹՕՓԱԼԵԱՆ ԴՊՐՈՑ
ECOLE TOPALIAN

Fondation Hagop D. Topalian: Route de Troinex 64, CH-1256 Troinex (Genève)
ecole.topalian@centre-armenien-geneve.ch; www.centre-armenien-geneve.ch

No. 58

Hourie Minassian

Exposition

Du 5 mai au 30 juillet 2022

Du lundi au vendredi de 10h00 à 18h00

« Arménie Culture et Saveurs »
Librairie-Café

Tram 15 - arrêt Môle ou Parking de la gare Cornavin

Fondation H.D. Topalian

55 rue de Lausanne - 1202 Genève

T +41 (0) 22 900 01 59

info@armenie-culture-saveurs.ch

APPEL AUX BÉNÉVOLES !

L'Union Arménienne de Suisse sera
présente à la Fête de la musique du 24
au 26 juin 2022 à Genève

Rejoins notre équipe de bénévoles
dans une ambiance chaleureuse et
festive selon tes disponibilités !

Écris-nous par email ou whatsapp :

→ info@u-a-s.ch

→ +4179.482.83.45

UAS

107e Commémoration du génocide des Arméniens

Ce dimanche 24 avril 2022, les Arméniens du monde entier ont commémoré le génocide des Arméniens entamé en 1915.

Le recueillement à Genève a débuté avec une messe aux martyrs canonisés prononcé par le Père Goossan Aljanian à l'Église apostolique arménienne de Genève, puis s'est poursuivi devant le monument dédié au génocide arménien inauguré à Genève en 2018: les Réverbères de la Mémoire, en présence de Son Excellence Monsieur Andranik Hovhannisyan, Ambassadeur de la République d'Arménie. Plus de 130 personnes se sont réunies au Parc Tremblay pour un programme commémoratif en hommage aux victimes du génocide de 1915, et à la résilience du peuple arménien qui continue encore en 2022.

L'Union Arménienne de Suisse remercie chaleureusement tous les politiciens pour leur présence et soutien au peuple arménien, particulièrement Monsieur Patrick Dimier, Député au Grand Conseil, et Monsieur César Murangira, Président d'Ibuka Suisse et survivant du génocide perpétré contre les Tutsis, pour leurs discours poignants. La pluie n'a pas empêché les artistes invités de rendre dignement hommage aux intellectuels arméniens, témoins ou victimes du nettoyage ethnique de 1915: Le chanteur Khachik Matevosyan et son interprétation de "Hov arek sarer jan" (Komitas), Pamela Hékimian et sa fille Gayané âgée de 11 ans au violon pour interpréter des morceaux de Komitas et de Parsegh Kanachian. Armen Godel, acteur, écrivain et metteur en scène genevois d'origine arménienne, nous a fait l'honneur de réciter des poèmes de Vahan Tékéyan et de William Saroyan, ainsi qu'un poème de sa création rédigé en hommage à Nerses Boyadjian et ses camarades du Foyer arménien de Genève.

La fête de la musique arrive à grands pas!

Cette année encore, l'Union Arménienne de Suisse tiendra un stand à l'occasion de la fête de la musique du 24 au 26 juin 2022! Le comité recherche des bénévoles pour aider à faire découvrir la culture culinaire arménienne aux Genevois. La fête de la musique derrière le stand de l'UAS, c'est trois jours remplis de fous rires, rencontres, échanges et bonne humeur, le tout en musique et avec de bons plats!

Tout bénévole peut nous contacter par email ou par téléphone pour s'inscrire, en précisant ses disponibilités. Nous nous réjouissons de partager ces trois jours intenses avec vous!

CHORALE
— ARAX —

Répertoire arménien et international

Les inscriptions sont ouvertes !

→ info@u-a-s.ch

Dans un contexte de résistance constante face à la volonté expansionniste de l'Azerbaïdjan et de la Turquie, et à l'heure où la situation de l'Artsakh est alarmante, l'Union Arménienne de Suisse invite chacun d'entre nous à trouver en elle, en lui la force d'apporter une pierre à l'édifice du combat qui est le nôtre. Chacun de nous est porteur de la flamme arménienne.

